

Siyasi Partilerin Mali Denetimi: Anayasa Mahkemesi'nin 2019 Yılı Kararları Ekseninde Kısa Bir Analiz^(*)

Financial Audit of Political Parties: A Brief Analysis on the
Axis of the Constitutional Court's Decisions of 2019

Dr. Öğr. Üyesi **Ferhat USLU**^(**)
Melike YAVUZ DALGIÇ^(***)

Öz

Günümüzde “demokratik sistem” büyük ölçüde “temsili rejim” ile aynı anlamda kabul edilmektedir. Siyasi partiler temsili rejimin ya da demokrasinin en temel unsurları olarak kabul edilmektedir. Siyasi partilerin birçok işlevlerinin yanında, demokrasinin devam ettirilmesi ve kurumsallaşmasında hayati işlevleri de bulunmaktadır. Siyasi partilerin demokratik sistem için zararlı bir unsur olarak faaliyet yürütmelerinin engellenmesinin en önemli araçlarından birisi, onların mali denetiminin mümkün oldukça demokratik ilkelere uygun ve şeffaf olarak gerçekleştirilmesidir. Diğer taraftan siyasi partilerin mali denetiminin, anayasallık denetimi işlevini yerine getiren Anayasa Mahkemeleri yerine, konuyla ilgili uzmanlaşmış Sayıştay gibi kurumlar tarafından gerçekleştirilmesinin daha isabetli olacağı değerlendirilmektedir. Mali denetim konusunda uzmanlaşmış kişi ve kurumlar tarafından gerçekleştirilen denetim sonunda, siyasi partilere uygulanacak yaptırımlarla ilgili Anayasa Mahkemesi'nden yardım sağlanması düşünülebilir. Son olarak siyasi partilerin mali denetimine ilişkin bilgilerin mümkün oldukça ayrıntılı olarak kamuoyuyla paylaşılması, demokratik düzenin en temel ilkelerinden olan şeffaflık ilkesi açısından da bir zorunluluk olarak kabul edilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Siyasi Partiler, Mali Denetim, Siyasi Partilerin Mali Denetimi, Anayasa Mahkemesi, Anayasa Mahkemesi'nin 2019 Yılı Kararları.

Abstract

Today, the “democratic system” is largely accepted in the same sense as the “representative regime”. Political parties are regarded as the most basic elements of the representative regime or

(*) Makalenin editörlüğe gönderildiği tarih: 20.03.2020. Birinci hakeme sevk tarihi: 20.03.2020. Raporun birinci hakemden dönüş tarihi: 23.03.2020. İkinci hakeme sevk tarihi: 20.03.2020. Raporun ikinci hakemden dönüş tarihi: 23.03.2020.

(**) Anadolu Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi,
E-mail: anayasa.hukuku@hotmail.com,
Orcid Id: <http://orcid.org/0000-0002-7052-3961>.

(***) Avukat, Bursa Barosu,
E-mail: av.melikeyavuz@yandex.com
Orcid Id: <http://orcid.org/0000-0003-3579-2282>.

democracy. Besides the many functions of political parties, they also have vital functions in maintaining and institutionalizing democracy. One of the most important means of preventing political parties from carrying out activities as a harmful factor for the democratic system is to carry out their financial control in compliance with democratic principles and transparently as much as possible. On the other hand, it is considered that financial auditing of political parties will be more accurate than the Constitutional Courts, which perform the function of constitutional control, by institutions such as the specialized SAI. At the end of the audit carried out by individuals and institutions specialized in financial auditing, it may be considered to provide assistance from the Constitutional Court regarding the sanctions to be imposed on political parties. Finally, sharing information on the financial control of political parties with the public in as much detail as possible should be considered as an imperative for the principle of transparency, one of the most basic principles of the democratic order.

Keywords

Political Parties, Financial Audit, Financial Audit of Political Parties, Constitutional Court, Constitutional Court's Decisions of 2019.

GİRİŞ

Demokratik yönetim biçimlerinde seçmen iradesinin parlamento'ya yansımada önemli roller üstlenen siyasi partilerin mali denetimleri de önem arz etmektedir. Siyasi partilerin, ister muhalefette olsunlar isterse iktidarda olsunlar “*demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları*” olma nitelikleri, onların mali denetimini de özellikli kılmaktadır.

Demokratik sistemlerin en önemli özelliklerinden olan “şeffaflık ya da şeffaf yönetim”, siyasi partilerde de olması gereken en önemli niteliklerden birisidir. Bir devlette kamu siyasaların belirlenmesine etki etme ve iktidarı elde etme amacıyla siyasi faaliyet gösteren siyasi partilerde şeffaflık sağlanmadan, genel olarak devlet aygıtının şeffaf olması mümkün değildir. Siyasi partilerdeki şeffaflık gelir ve giderlerinin düzenli ve sıkı bir denetimi ile mümkündür. Mali denetim olarak adlandırılan bu denetim, siyasi partilerin gelir ve giderlerinin mevzuata uygunluğunu sağlamanın yanında onların demokratik sistemi için “zararlı” olmalarını ya da demokratik sistem için yararsız olmalarını da engelleyebilecektir.

Siyasi partilere ilk kez 1961 Anayasası'nda¹ yer verilerek, onların anayasal bir kurum olmaları sağlanmıştır. Siyasi partiler anılan anayasadan önce ne anayasal ne de yasal mevzuatta yerini bulamamıştır.² Siyasi partiler 1961 Anayasası

¹ Kanun No: 334, Kabul Tarihi: 09.07.1961, RG: 20.7.1961, 10859.

“MADDE 56- (...) Siyasî partiler, önceden izin almadan kurulur ve serbestçe faaliyette bulunurlar.

Siyasî partiler, ister iktidarda ister muhalefette olsunlar, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır.”

² Hüseyin Özcan ve Murat Yanık, *Siyasi Partiler Hukuku*, İstanbul, 2007, s. 5-6.

döneminde kabul edilen 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu³ ile ilk yasal tanıma kavuşmuştur. Anılan Kanun'un birinci maddesine göre: “*Siyasi partiler, toplum ve Devlet düzenini ve kamu faaliyetlerini, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği ve özel kanunlarına göre mahallî idareler seçimleri yolu ile ve belirli görüşleri yönünde yönetmek, denetlemek ve etkilemek için sürekli çalışma amacını güden ve propagandaları açık olan kuruluşlardır.*”

Siyasi partiler, ister iktidarda ister muhalefette olsunlar, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır.”

1982 Anayasası'nda⁴ da dördüncü bölüm 68 ve 69'uncu maddelerde daha detaylı olarak siyasi partilere ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Son olarak 1982 Anayasası döneminin siyasi partiler kanunu olan ve halen yürürlükte olan 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nda⁵ da siyasi partiler için ayrıntılı düzenlemelere yer verilmiştir.

Kanun metinlerinde bir tanımlamadan daha çok kuruluş ve işleyişe yönelik düzenlemelerin yer aldığı görüldüğü siyasi partilerin tanımıyla ilgili doktrinde çeşitli görüşler ortaya çıkmıştır. Fransız siyaset bilimcilerden Goguel'e göre siyasi parti; “üyelerinin düşünce ve menfaatlerini gerçekleştirmek için, iktidarı kısmen veya tamamen elde etmek amacı ile siyasi hayata katılan teşkilatlanmış bir gruptur.”⁶ Anılan tanımda siyasi partilerin iktidarı ele geçirme gayesi üzerine yoğunlaşarak, diğer siyasi örgütlenmelerden farklarına vurgu yapılmaktadır.⁷ Kapani siyasi partileri; “*Bir program etrafında toplanmış, siyasi iktidarı elde etmek ya da paylaşmak amacını güden, sürekli bir örgüte sahip kuruluşlar*” olarak tanımlamaktadır.⁸ Özbudun'a göre siyasi partiler, “*Sivil toplumla devlet kurumları arasında köprü oluşturan, bu nitelikleri itibarıyla de*

³ Kanun No: 648, Kabul tarihi: 13.07.1965, RG: 16.07.1965, 12050.

⁴ Kanun No: 2709, Kabul Tarihi: 18.10.1982, RG: 9.11.1982, 17863 (Mükerrer).

⁵ Kanun No: 2820, Kabul Tarihi: 22.04.1983, RG: 24.4.1983, 18027.

“*Madde 3 - Siyasi partiler, Anayasa ve kanunlara uygun olarak; Cumhurbaşkanı, milletvekili ve mahallî idareler seçimleri yoluyla, tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık propagandaları ile millî iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir Devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanmış tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır.*”

⁶ Charles Debbach ve Jean Marie Pontier, *Introduction à la Politique*, Dalloz, Paris 2000, s. 279'dan aktaran Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, Beta Yayınları, Ağustos 2014, s. 377.

⁷ Diğer siyasi örgütlenmelere baskı grupları örnek olarak verilebilir. Baskı grupları, “*kendi amaç ve çıkarları doğrultusunda siyasi iktidar üzerinde baskı yapan gruplara*” denilmektedir. Bkz.: Mustafa Koçak, *Siyasal Partiler ve Türkiye'de Parti Yasakları*, Turhan Yayınevi, Ankara 2002, s. 62. Ayrıca siyasi partilerin salt amacının iktidarı ele geçirmek olmadığı hakkında bkz.: Ramazan Cengiz Derdiman, *Anayasa Hukuku*, Alfa Aktüel Yayınları, Şubat 2011, s. 178-179; Ferhat Uslu ve Huzeyfe Karabay, “*Siyasi Kültür ile Parti İçi Demokrasi İlişkisi*”, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, Temmuz 2019, s. 398-399.

⁸ Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınları, 10. Baskı, Ankara 1998, s. 160.

bazı açılardan özel hukuk tüzel kişilerine benzeyen, kendilerine özgü (sui generis) kuruluşlardır.”⁹ Gözler’in tanımına göre siyasi partiler, “Seçim yoluyla siyasi iktidarı kısmen veya tamamen ele geçirmek amacı güden ülke çapında faaliyette bulunan tüzel kişilerdir.”¹⁰

Günümüzde demokratik temsilî rejimlerin vazgeçilmez unsuru olan siyasi partiler, demokrasinin işlerliği açısından on dokuzuncu yüzyılın başlarından günümüze gelinceye kadar siyasi hayatta var olmaktadır.¹¹ Nitekim Vedel’in belirttiği üzere, “Demokrasi, siyasi partiler olmaksızın yaşayamaz, ancak siyasi partiler yüzünden de son bulabilir.” veciz sözü, siyasi partiler ile demokrasinin sıkı ilişkisini gözler önüne sermektedir.¹²

“Siyasi Partilerin Mali Denetimi: Anayasa Mahkemesi’nin 2019 Yılı Kararları Ekseninde Kısa Bir Analiz” başlığını taşıyan çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ana eksenini siyasi partilerin mali denetimi konusu oluşturmaktadır. Çalışmada bazı temel kavramlar ile tarihsel arka planın da anlatım konusunun yapılmasının uygun olacağı değerlendirilmiştir. Çalışma, mümkün oldukça AYM’nin 2019 yılında verdiği kararlar ekseninde anlatılmaya çalışılmıştır.

I. SİYASİ PARTİLERİN MALİ DENETİMİNE KAVRAMSAL BAKIŞ

Siyasi partilerin mali denetimi konusuna geçmeden önce “mali denetim” kavramı ve siyasi partilerin mali yapısı hakkında kısaca bilgi verilecektir.

A. Mali Denetim Kavramı

Mali denetim kavramına geçmeden önce, denetimin kapsamının belirlenmesi açısından mali sorumluluk kavramına değinmenin yararlı olacağı değerlendirilmiştir. Hukuk öğretisinde sorumluluk; “Riayeti lazım kaideye aykırı hareketin hesabını verme hali” ve “Tazminatla mükellef olma hali. Kasıt, ihmâl ve teseyyüp yahut tedbirsizlik ile veya kanunun tayin ettiği hal ve faaliyetten doğan bir tehlike ile ika olunan yahut vukuuna sebebiyet verilen zararın veya tamamen kanunun tayin ettiği tazmin borcu” olarak ifade edilmiştir.¹³ Bu kapsamda “mali sorumlu” ibaresinden, mali hususların izahında yükümlülük altında olan gerçek veya tüzel kişiler anlaşılmalıdır. Nitekim 2820 sayılı Siyasi Partiler

⁹ Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, Gözden Geçirilmiş 12. Baskı, Ankara 2011, s. 106.

¹⁰ Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Ekin Kitabevi, Bursa, Şubat 2013, s. 160.

¹¹ Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, Beta Yayınları, Ağustos 2014, s. 380.

¹² Georges Vedel, Manuel Élémentaire de Droit Constitutionnel, Paris, 1949, s. 156’dan aktaran Teziç, *Anayasa Hukuku*, s. 382.

¹³ *Türk Hukuk Lügati*, 3. Baskı, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1991, s. 230.

Kanunu'nun 71'inci maddesinde bu konuya vurgu yapar tarzda, partilerin yapacakları giderler, kurulacak sözleşmeler ve bu bağlamda üstlenilen yükümlülüklerin kimler tarafından ifa edileceği ve bu işlemler nedeniyle doğacak sorumluluğun kimlere ait olacağı düzenlenmektedir. Anılan maddeye göre, “*Siyasi partilerin yapacakları giderler, sözleşmeler ve girişecekleri yükümlülükler; genel merkezde parti tüzelkişiliği adına, illerde il yönetim kurulu adına ve ilçelerde ilçe yönetim kurulu adına yetkili kılınan kişi veya kurulca yapılır.*”

2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 71'inci maddesinin ikinci fıkrasında ise yetki konusu düzenlenmektedir. Buna göre, parti tüzel kişiliği adına harcama yapılabilmesi yalnızca yetki verilmesi suretiyle gerçekleştirilebilir.¹⁴ Bu yetki, harcamadan evvel verilebileceği gibi, icazet haliyle yani harcama yapıldıktan sonra onaylanma şeklinde de verilebilmektedir.¹⁵ Usulüne uygun yetki bulunmadan yapılan işlemlerden, parti tüzel kişiliği sorumlu tutulamamaktadır. Ancak ilgili işlemi gerçekleştiren kişi yahut kişiler şahsen sorumlu olmaktadır.

Uluslararası literatürde “financial audit” olarak ifade edilen mali denetim ise, Sayıştay'ın yayımladığı terimler rehberinde, “*Mali tabloların, durumu yeterli olarak yansıttığı ve gerçeklere uygun görünüm arz ettiği konusunda, parlamentoya makul bir güven düzeyini garanti eden ve bunların ilgili düzenlemeler, belirlenmiş kriterler ve genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ve diğer isterler ile uyumlu olup olmadığını bildiren denetim türü*” olarak tanımlanmıştır.¹⁶

Siyasetin finansmanında mali denetiminin yapılması, siyasi iktidarın birtakım mali menfaatler neticesinde demokrasiden ödün vermesinin önüne geçmek yahut parti yönetiminde yer almayan kimselerin güven tazelemesini sağlamak ve nihayetinde kamuoyu açısından şeffaflık ilkesinin karşılanmasını temin etme gibi pek çok açıdan hayli önem arz etmektedir.¹⁷ Bu konuda gerek ulusal mevzuatta gerek karşılaştırmalı hukukta birçok düzenleme bulunmaktadır. Örneğin

¹⁴ Esra Bahar, “*Siyasi Partilerin Finansmanı ve Mali Denetimi*”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011, s. 111.

¹⁵ “*Madde 71 - (...) Siyasi partilerin il ve ilçelerdeki teşkilat kademeleri tarafından parti tüzelkişiliği adına sözleşme yapılmasına ve yükümlülük altına girilmesine ilişkin esaslar, merkez karar ve yönetim kurulunca tespit olunur. Bu esaslara aykırı olarak yahut siyasi partilerin tüzüklerine göre merkez karar ve yönetim kurulunca önceden yazılı yetki verilmediği veya sonradan bir kararla onaylanmadığı takdirde, partinin teşkilat kademelerinin yaptıkları hizmet sözleşmeleri de dâhil her türlü sözleşme ve giriştikleri yükümlülüklerden dolayı, parti tüzelkişiliği hiçbir suretle sorumlu tutulamaz; merkez karar ve yönetim kurulu veya genel başkan veya parti tüzelkişiliği aleyhine takipte bulunulamaz. Bu takdirde sorumluluk, sözleşmeyi yapan veya yükümlülük altına giren kişi veya kişilere ait olur.*”

¹⁶ Sayıştay Başkanlığı Yayın İşleri Müdürlüğü, *Performans ve Risk Denetim Terimleri*, Derleme, Araştırma/İnceleme/Çeviri Dizisi: 5, Ocak 2000, s. 20.

¹⁷ Zehra Odyakmaz, Serkan Çınarlı ve Cem Özcan, “Fransa’da ve Türkiye’de Seçim Kampanyalarının ve Siyasi Partilerin Finansmanının Denetimi”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C: 20, S: 2, 2012, s. 7.

Japonya, Amerika Birleşik Devletleri, Federal Almanya Cumhuriyeti gibi kimi devletlerde adayların, seçimlerde özel kişilerden sağlayabilecekleri mali destekler için sınır belirlenmektedir.¹⁸ Türkiye de siyasi partiler ve adaylar için yapılabilecek mali yardımlar için sınır belirleyen devletlerden birisidir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hukuk sistemlerinde yasal mevzuatına kavuşmaya başlayan siyasi partiler,¹⁹ finansman kaynaklarının denetimine tabi tutulmaya başlamışlardır.²⁰ Her ne kadar, seçim harcamalarının sınırlandırılmasına ilişkin en eski düzenlemeleri barındıran Birleşik Krallık'ta 1883 Yolsuzluk ve Yasadışı Uygulamalar Kanunu (*Corrupt and Illegal Practices Act*) ile adayların seçim çevrelerinde yapacakları harcamalara bir üst limit getirilmiş olsa da, bunun tam anlamıyla mali denetim kavramını karşıladığı söylenemez.²¹ Dönemin güncel gelişmeleri ile önem kazanan siyasi partilerin mali denetiminde ilk anayasal düzenleme, 1949 Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası'nda yer almıştır.²²

Türkiye'de anayasallık denetimi yapmakla görevli bağımsız bir yüksek mahkeme olarak AYM'nin kuruluşu, 1961 Anayasası ile gerçekleşmiştir. Aynı Anayasa ile siyasi partilerin mali denetimini gerçekleştirme görevi, AYM'ye verilmiştir. 1961 Anayasası'nın 57'nci maddesinin 2'nci fıkrası, "*Partilerin iç çalışmaları, faaliyetleri, Anayasa mahkemesine hangi hallerde ve ne suretle hesap verecekleri ve bu mahkemece malî denetimlerinin hangi hallerde ve nasıl yapılacağı, demokrasi esaslarına uygun olarak kanunla düzenlenir.*" hükmünü ihtiva etmektedir. Mali denetime ilişkin ilk anayasal düzenleme olmakla önem arz eden anılan hükmün gerekçesinde, mali denetimin amacı olarak, "*... Partilerin gayrimeşru gelir kaynaklarına sahip olmalarını, iktidar partisinin manevi tazyik ile kitle halinde büyük hibeler sağlamasını önlemek maksadıyla partilerin gelir ve giderleri alanında açıklığı temin etmek çeşitli memleketlerde ya mevzuat ya da Anayasa hükümleri sayesinde mümkün olmaktadır. Geçirdiğimiz tecrübelerden sonra böyle bir hükmün memleketimizde de faydalar sağlayacağı düşünülmektedir...*" belirtilmiştir.²³

¹⁸ Derdiman, a.g.e, s. 200.

¹⁹ Siyasi partiler daha önceki siyasi parti tanımlarından da anlaşılacağı üzere, ayrı bir tüzel kişilik ile "sui generis" yapılanmalar olarak görülmemekte, "parti grupları" vb. isimlerle demek statüsünde sayılmaktaydılar. Bkz.: Mustafa Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, Orion Kitabevi, 6. Baskı, 2011, s. 125-126).

²⁰ Kudret Bosuter, *Türk Siyasi Partiler Sisteminde Parti İçi Demokrasi*, Ulusal Basımevi, Ankara, 1969, s. 125-126.

²¹ Cem Duran Uzun, *Anayasa Hukuku Açısından Siyasi Partilerin Finansmanı*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2010, s. 78 ve 87. Zira bu norm, adaylara yapılan bağışlar ile adayların şahsen açıklanacağı harcamalardan ibarettir. Normun bu haliyle, siyasi örgütlenmelerin, ulusal düzeyde gelir ve giderlerine yönelik şeffaflık sağladığı söylenemez.

²² Özcan, a.g.e., s. 104.

²³ Uzun, a.g.e., s. 225-226.

B. Siyasi Partilerin Mali Yapısı

Bu bölümde yasal mevzuata uyarlık arz etmesi gereken siyasi partilerin gelir ve giderleri, ilgili hükümler çerçevesinde açıklanacaktır.

1. Siyasi Partilerin Gelirleri

2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 61'inci maddesinde siyasi partilerin elde edebilecekleri gelirlerin yasal zemini hazırlanmıştır. İlgili maddenin ilk fıkrası, siyasi partilerin gelirlerinin amaçlarına aykırı olamayacağı hükmünü ihtiva etmektedir. 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 61'inci maddesinde;

“Siyasi partiler aşağıda belirtilen gelirleri elde edebilirler:

a) Parti üyelerinden alınacak giriş aidatı ile üyelik aidatı,

b) Partili milletvekillerinden alınacak milletvekilliği aidatı,

c) Milletvekili, belediye başkanlığı, belediye meclis üyeliği ve il genel meclis üyeliği aday adaylarından alınacak özel aidat, (Bu aidatlar 64'üncü maddede esaslar dahilinde siyasi partilerin yetkili merkez karar organlarında tespit ve tahsil olunur.)

d) Parti bayrağı, flaması, rozeti ve benzeri rumuzların satışından sağlanacak gelirler,

e) Parti yayınlarının satış bedelleri,

f) Üye kimlik kartlarının ve parti defter, makbuz ve kağıtlarının sağlanması karşılığında alınacak paralar,

g) Partice tertiplenen balo, eğlence ve konser faaliyetlerinden sağlanacak gelirler,

h) Parti mal varlığından elde edilecek gelirler,

i) Bağışlar.

j) Devletçe yapılan yardımlar.

(h) bendinde yazılı parti mal varlığından elde edilen gelirler hariç olmak üzere, diğer bentlerde yazılı kaynaklardan elde edilen gelirlerden hiçbir surette vergi, resim ve harç alınmaz.” denilmektedir.

Anılan Kanun'un 62, 63 ve 64'üncü hükümlerinde siyasi partilerde aidat düzenlenmiştir. Buna göre her üye aylık yahut yıllık olmak üzere üyelik aidatı vermeyi, parti üyeliğine girişte kabul ve taahhüt etmelidir.²⁴ Ne var ki, üyenin,

²⁴ “Madde 62 - Parti üyelerinden alınacak giriş aidatının miktarı ile üyelik aidatının alt ve üst sınırları parti tüzüğünde gösterilir. Her üye, aylık veya yıllık olarak üyelik aidatı ödemeyi partiye giri-

partie borçlu olduğu yıla ait aidatın tamamını veya bir kısmını ödememesi halinde dahi parti üyesi hakkında, partiden geçici veya kesin olarak çıkarmaya dair müeyyideler uygulanamaz.²⁵ Ancak seçme ve seçilme hakkının ihlal edilmemesi şartıyla, uygulanacak yaptırımların türü parti içtüzüğünde belirtilmelidir.

Siyasi Partiler Kanunu'nun 63'üncü hükmünde milletvekili aidatları düzenlenmiştir.²⁶ Öte yandan siyasi partiler açısından, diğer gelir kalemlerinin yanında milletvekili aidatları tali kalmakta ve ilgili siyasi partinin devlet yardımından yararlanması halinde milletvekili aidatları alınmayabilmektedir.²⁷

648 sayılı Mülga Siyasi Partiler Kanunu'nda bulunmayan bir düzenleme olarak özel aidat, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 61'inci hükmü c bendinde düzenlenmiş ve bu aidatın tahsilıyla ilgili 64'üncü maddesine yollama yapılmıştır. Anılan 64'üncü hüküm milletvekilliği aday adaylığı başlığını taşımaktadır.²⁸ Özel aidat için ilk düzenleme gerçekten de yalnızca milletvekili aday adaylığını kapsamaktaydı. Ancak 1988 yılında 3420 sayılı Kanun'un²⁹ 6'nıncı maddesi ile yapılan değişiklikle "*milletvekili, belediye başkanlığı, belediye meclis üyeliği ve il genel meclis üyeliği aday adaylarından alınacak özel*

şinde kabul etmek zorundadır. Parti üyesi, vermeyi kabul ettiği aidatın miktarını, parti tüzüğüne uygun olmak şartıyla, kayıtlı bulunduğu teşkilat kademesi başkanlığına yazı ile bildirerek artırabilir. Partie borçlu olduğu yıla ait aidatın tamamını veya bir kısmını ödemeyen parti üyesi hakkında, partiden geçici veya kesin olarak çıkarmaya dair disiplin cezaları uygulanmaz. Aidatını ödemesi için yapılan yazılı tebligata rağmen belirtilen süre içerisinde ödemede bulunmayan üye hakkında yapılacak işlem ve uygulanacak yasaklamalar parti tüzüğünde gösterilir."

²⁵ "Adalet ve Kalkınma Partisi tüzüğünün partinin gelirleri başlıklı 134. madde düzenlemesine göre partiye giriş aidatı en az 1 TL, en fazla 5000 TL, aylık üyelik aidatı en az 1 TL, en fazla 1000 TL, Giriş aidatının belirlenmediği Cumhuriyet Halk Partisi tüzüğünün (26.12.2012 tarihli 16. Olağanüstü Kurultay kararıyla değişik) 7. maddesine göre yıllık 12- 120 TL arasında değişen üyelik aidatı, Milliyetçi Hareket Partisi tüzüğünün mali hükümler başlıklı 102. maddesine göre elli lirayı geçmeyen giriş aidatı ile yıllık en az altmış en çok yüz yirmi lira arasında değişen üyelik aidatı düzenleme altına alınmıştır." Abdülkadir Saka, "*Siyasi Partiler Hukuku Açısından Siyasi Partilerin Finansmanı*", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2013*, s. 90, Dipnot: 251.

²⁶ "*Madde 63 - Bir siyasi partiye mensup milletvekillerinin, ne miktar aidat ödeyeceği ve bu suretle toplanan paraların grup faaliyetlerine ve parti merkezine hangi miktarlarda ayrılacağı, Türkiye Büyük Millet Meclisi parti grubu kararıyla belli edilir. Ancak, bu miktarın yıllık tutarı milletvekili ödeneğinin net bir aylık tutarını geçemez. Grubu olmayan milletvekillerinin ödeyeceği aidat, yukarıdaki fıkrada belirtilen miktarın yarısını geçmemek kaydıyla merkez karar ve yönetim kurulunca tespit edilir."*

²⁷ Uzun, a.g.e., s. 113.

²⁸ "*Milletvekili aday adaylığı aidatı:*

Madde 64 - Milletvekili aday adaylarından alınacak özel aidat, milletvekili ödeneğinin net bir aylık tutarını aşmamak kaydıyla parti içyönetmeliklerinde gösterilir."

²⁹ "*298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun, 2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanununun ve 2972 Sayılı Mahallî İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun*", Kanun No: 3420, Kabul Tarihi: 31.03.1988, RG: 13.04.1988, S. 9784.

aidat” ibaresi eklenmiş ve özel aidata ilişkin kapsam genişletilmiştir. Siyasi rekabetin sağlanması ile aday adaylığı başvurularının artması, siyasi partilerin seçim bütçelerinin güçlenmesini sağlamaktadır.³⁰

Siyasi Partiler Kanunu'nun parti gelirlerini sıraladığı 61'inci hükmünün d ilâ h bentlerinde; parti bayrağı, flaması yahut rozet gibi parti rumuzlarının satışı, parti yayınları, üyelerin kimlik kartları, makbuzların sağlanmasında elde edilen gelirler ile ayrıca parti malvarlığından sağlanan gelirlere cevaz verildiği ifade edilmektedir. Anılan Kanun'un 68'inci hükmü gereği, siyasi partiler, “... *ikametleri ile amaç ve faaliyetleri için gerekli olanlardan başka taşınmaz mal edinemezler. Partiler, amaçları içinde olmak şartıyla sahip oldukları taşınmaz mallardan gelir sağlayabilirler.*” Ne var ki, siyasi partilerin malvarlıklarından elde edilecek gelirlerde ticari faaliyet sınırının gözetilmesi zorunludur.³¹ Nitekim Siyasi Partiler Kanunu'nun 67'nci hükmünde “*Siyasi partiler ticari faaliyette bulunamazlar, kredi veya borç alamazlar. Ancak, ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla 66'ncı maddenin 1 ve 3'üncü fıkralarında gösterilenler dışında kalan gerçek ve tüzelkişilerden kredili veya ipotek karşılığı mal satın alabilirler*” denilmekle, Anayasa'nın 69'uncu hükmü ikinci fıkrasında zikredilen siyasi partilerin ticari faaliyette bulunma yasağının kapsamı kanunla düzenlenmiş olmaktadır. Diğer taraftan siyasi partilerin, parti malvarlığından elde ettikleri gelirler, vergi muafiyetinden istisna tutulan tek gelir kalemi olmaktadır (2820 sayılı Kanun madde 61 son cümle).³²

1982 Anayasası'nın 68'inci maddesinin son cümlesinde “*Partilere yapılacak yardımın, alacakları üye aidatının ve bağışların tabi olduğu esaslar kanunla düzenlenir.*” denilmektedir. Buna göre Siyasi Partiler Kanunu'nun 66'ncı hükmü birinci fıkrasının son cümlesi “*Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, işçi ve işveren sendikaları ile bunların üst kuruluşları, dernekler, vakıflar ve kooperatifler, özel kanunlarında yer alan hükümlere uymak koşuluyla siyasi partilere maddi yardım ve bağışta bulunabilirler.*” hükmünü amirdir. Kanun'un cevaz verdiği veya açıkça yasaklamadığı³³ gerçek veya tüzel kişilerin

³⁰ Örneğin, 24 Haziran 2018 Türkiye Genel Seçimleri için Adalet ve Kalkınma Partisi, erkek adaylardan 6.000 Türk Lirası, kadın ve genç (18-25 yaş) adaylardan 3.000 Türk Lirası, engelli adaylardan da 1.000 Türk lirası başvuru ücreti almış ve nihayetinde başvuru süresinin sona ermesiyle toplam 41 milyon 880 bin TL gelir elde etmiştir. (<http://www.enbursa.com/haber/ak-parti-aday-adaylarından-ne-kadar-kazandı-18493.html>, 3 Şubat 2020.

³¹ Uzun, a.g.e., s. 207

³² Bünyamin Gelmiş, “Türkiye’de Siyasi Partilerdeki Mevcut Muhasebe Sistemi ve Denetimi”, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, 2015, s. 36.

³³ “*Madde 66/2- Yukarıdaki fıkranın dışında kalan gerçek ve tüzel kişilerin her birinin bir siyasi partiye aynı yıl içerisinde iki milyar liradan fazla kıymette aynı veya nakdi bağışta bulunması veya yayınları kullandırması yasaktır...*” 2019 yılı için bağış sınırı, 54.566-TL olarak belirlenmiştir. https://www.ntv.com.tr/turkiye/chpden-istanbul-secimleri-icin-bagis-kampanyasi,Zf7vhUNmk0adx-B_-dbUQ 4 Şubat 2020.

yapacağı bağış, ya ilgili siyasi parti namına açılan banka hesabına gönderilmek suretiyle yahut iktisap edilen bağışın; bağışta bulunana veya yetkili temsilcisine ait olduğunun partice düzenlenecek makbuzda açıkça belirtilmesi gerekmektedir.³⁴

Yasaklı bağışlara ilişkin Anayasa'nın 69'uncu maddesi onuncu fıkrasında geçen “*Yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyruklığında olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddi yardım alan siyasi partiler temelli olarak kapatılır*” hükmünün Siyasi Partiler Kanunu'nda da tekrar edildiği görülmektedir.³⁵ Açıkça düzenlenen diğer yasaklı bağışlara ilişkin işlemlere, Siyasi Partiler Kanunu'nun 66'ncı maddesi ilk fıkrasında yer verilmektedir.³⁶

Siyasi partilerin örgütlenmelerini güçlendirebilmeleri için devlet yardımı mevzuatımızda ilk kez 1965 tarihinde 648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 65'inci maddesinin 13'üncü bendinde ve “*Devletçe Yardım*” başlıklı 74'üncü hükmünde düzenlenmiştir.³⁷ Ancak AYM, partilere devletçe yapılacak yardımda, kimi partilerin yardım kapsamının dışında bırakılarak, diğerlerinin aldığı devlet yardımı ile aşırı yararlanmasını, adalet ve eşitlik ilkeleriyle bağdaşmayacağını belirterek, 648 sayılı Kanun'un 74'üncü maddesini iptal etmiştir.³⁸

27.06.1984 tarihinde Siyasi Partiler Kanunu'nda yapılan değişik ile 1982 Anayasası dönemine ilişkin devlet yardımı ölçütleri düzenlenmiştir.³⁹ Zira siyasi partilerin amaçlarını yerine getirebilmek ve varlıklarını devam ettirebilmek için;

³⁴ 2820 sayılı Kanun madde 66/2.

³⁵ “*Madde 116- Bu Kanun hükümlerine aykırı olarak bağışta bulunan kimse ve bağışı kabul eden parti sorumlusu, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu Kanun hükümlerine aykırı olarak kredi veya borç veren veya alanlar ile bu krediyi veya borcu alan veya veren parti sorumlusu hakkında da yukarıdaki fıkra hükmü uygulanır. Yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan, Türk uyruklığında olmayan gerçek ve tüzel kişilerden yardım veya bağış kabul eden parti sorumlusu veya aday veya aday adayı bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*”

³⁶ “*Madde 66-Genel ve katma bütçeli dairelerle mahalli idareler ve muhtarlıklar, kamu iktisadi teşebbüsleri, özel kanunla veya özel kanunla verilen yetkiye dayanarak kurulmuş bankalar ve diğer kuruluşlar, kamu iktisadi teşebbüsü sayılmamakla beraber ödenmiş sermayesinin bir kısmı Devlete veya bu fıkra da adı geçen kurum, idare, teşebbüs, banka veya kuruluşlara ait müesseseler, siyasi partilere hiçbir suretle taşınmaz veya taşınmaz mal veya nakit veya haklar bağışlayamaz ve bu gibi mal veya hakların kullanılmasını bedelsiz olarak bırakamazlar; bağlı oldukları kanun hükümleri dışında siyasi partilere aynı hakların devrine dair tasarruflarda bulunamazlar...*”

³⁷ Mustafa Koçak, “*Siyasal Partiler ve Türkiye’de Parti Yasakları*”, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002, s. 125. Siyasi Partiler Kanunu: Madde 65/(13): *Kanuna veya yasama meclisleri içtüzüklerine göre Devletçe sağlanan yardımlar.*”

³⁸ Anayasa Mahkemesi'nin 09.02.1969 tarih ve E: 1968/26, K: 1969/14 sayılı Kararı. 2 Şubat 1970 tarih ve 1219 sayılı Kanun ile devlet yardımı yeniden düzenlenmişse de Anayasa Mahkemesi'nin 02.02.1971 tarih ve E: 1970/12, K: 1971/13 sayılı kararı ile ilgili hüküm yeniden iptal edilmiştir.

³⁹ Kanun No: 3032, Kabul Tarihi: 27.06.1984, RG: 09.07.1984, 18453, Madde 1.

mali kaygılardan arınması, egemen diğer unsurlara karşı doğabilecek iktisadi bağımlılık rizikosunun bertaraf edilmesi gerekmektedir. İktidar yarışının, eşit koşullar dâhilinde gerçekleşmesi ile demokrasi korunmuş olmaktadır.⁴⁰ Buna göre, anılan Kanun'un 61'inci hükmüne eklenen (j) bendi ile devlet yardımının yasal zemini hazırlanmış, Ek Madde 1'e yapılan yollama ile uygulaması belirtilmiştir.⁴¹ Neticede devlet yardımının, dolaylı ve doğrudan olmak kaydıyla iki usulde yapıldığı öğretilmiş kabul edilmektedir. Dolaylı yardımlar⁴² için, seçim kampanyaları açısından siyasi partilere sağlanan kolaylıklar ile doğrudan mali yardımda, hazineden yapılan para yardımları şeklinde örneklendirilebilir.⁴³ Ne var ki, siyasi partilerin devlet yardımına ilişkin hususlarda yapılan Kanun değişiklikleri ile iktidar partisinin siyasi hesaplarına göre bazı partilerin "geriletme" yahut "kayıрма" işlevi gördüğü eleştirisi de yapılmaktadır.⁴⁴

Sözgelimi "(m)evcut mevzuat çerçevesinde 2018 yılı için siyasi partilere 273.7 milyon TL kaynak aktarılmıştır. 273.7 milyon TL'lik kaynaktan:

⁴⁰ Teziç, a.g.e., s. 389.

⁴¹ "Ek Madde 1 - Yüksek Seçim Kurulunca son milletvekili genel seçimlerine katılma hakkı tanınan ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 33'üncü maddesindeki genel barajı aşmış bulunan siyasi partilere her yıl Hazineden ödenmek üzere o yılki genel bütçe gelirleri "(B) Cetveli" toplamının beşbinde ikisi oranında ödenek mali yıl için konur.

Bu ödenek, yukarıdaki fıkra gereğince Devlet yardımı yapılacak siyasi partiler arasında, bu partilerin genel seçim sonrasında Yüksek Seçim Kurulunca ilan edilen toplam geçerli oy sayıları ile orantılı olarak bölüştürülmek suretiyle her yıl ödenir. Bu ödemelerin o yılki genel bütçe kanununun yürürlüğe girmesini takiben on gün içinde tamamlanması zorunludur.

Bu madde uyarınca yapılacak yardımlar sadece parti ihtiyaçları veya parti çalışmalarında kullanılır.

Milletvekili genel seçimlerinde toplam geçerli oyların %3'ünden fazlasını alan siyasi partilere de Devlet yardımı yapılır. Bu yardım en az Devlet yardımı alan siyasi partinin ikinci fıkra gereğince almış olduğu yardım ve genel seçimlerde aldığı toplam geçerli oy esas alınarak kazandıkları oyla orantılı olarak yapılır. Bu fıkra uyarınca yapılacak yardım bir milyon Türk Lirasından az olmaz. Bunun için her yıl Maliye Bakanlığı bütçesine yeterli ödenek konulur.

Yukarıdaki fıkralarda öngörülen yardım miktarları; bu yardımdan faydalanabilecek siyasi partilere, milletvekili genel seçiminin yapılacağı yıl üç katı, mahalli idareler genel seçim yılı için iki katı olarak ödenir. Her iki seçim aynı yıl içerisinde yapıldığında bu ödemenin miktarı üç katı geçmez. Bu fıkra gereğince yapılacak katlı ödemeler, Yüksek Seçim Kurulunun seçim takvimine dair kararının ilanını izleyen 10 gün içinde yapılır.

Bu Kanunun 76'ncı maddesi hükmü dairesinde gelirleri Hazineye irat kaydedilen ve taşınmaz malları Hazine adına tapuya tescil edilen siyasi partilere, bu madde gereğince yapılacak Devlet yardımından, Hazineye irat kaydedilen gelirin Hazine adına tapuya tescil edilen taşınmazların toplam değerinin iki katı indirilir."

⁴² Dolaylı yardımlardan vergi muafiyeti hakkında; "Bir diğer dolaylı kamusal destek türü olan vergi muafiyetleri, uygulamada doğrudan siyasi partilerin gelir ve giderlerine ya da siyasi partilere bağlı yapanlara uygulanan muafiyetler şeklinde iki tür olarak karşımıza çıkmaktadır." Uzun, a.g.e., s. 198.

⁴³ Koçak, a.g.e., s. 124.

⁴⁴ Teziç, a.g.e., s. 394.

- Adalet ve Kalkınma Partisi 139 milyon TL,
- Cumhuriyet Halk Partisi 71.1 milyon TL,
- Milliyetçi Hareket Partisi 33.4 milyon TL,
- Halkların Demokratik Partisi 30.2 milyon TL pay almıştır.

Ancak 24 Haziran 2018 tarihinde (Cumhurbaşkanlığı seçimi ile birlikte) milletvekili genel seçimlerinin yapılması nedeniyle siyasi partilere ek 547.4 milyon TL kaynak aktarılmıştır. 547.4 milyon TL'lik kaynaktan:

- Adalet ve Kalkınma Partisi 278 milyon TL,
- Cumhuriyet Halk Partisi 142.2 milyon TL,
- Milliyetçi Hareket Partisi 66.8 milyon TL,
- Halkların Demokratik Partisi 60.4 milyon TL pay almıştır.

Böylece siyasi partilere 2018 yılı için aktarılan toplam tutar 821.1 milyon TL olmuştur.⁴⁵

2. Siyasi Partilerin Giderleri

Siyasi partilerin gelirlerinin denetimi kadar, giderlerinin de şeffaf olması önem arz etmektedir. Aksi halde bilhassa seçim dönemlerinde, siyasi partiler arasında giderlerdeki muhtemel dengesizlikler, haksız rekabet ortamı yaratarak, seçmen iradesini ve algısını yönlendirebilecektir. Ne var ki, mevzuatımızda henüz seçim kampanyaları dönemine ilişkin harcama kısıtlaması düzenlenmemiştir. Seçim harcamalarının sınırlandırılması ve denetlenmesi ölçütlerinin bulunmaması siyasi partiler hukuku mevzuatımızda önemli bir eksiklik olarak görülmektedir.⁴⁶

Siyasi Partiler Kanunu'nun 70'inci hükmüne göre, siyasi partilerin giderleri amaçlarına aykırı olamamaktadır. Keza partinin bütün giderleri anılan hükmün ikinci fıkrası gereği, parti tüzel kişiliği adına yapılmaktadır. Bu husus yukarıda anıldığı üzere, "*Mali Sorumluluk*" başlıklı madde 71 ile de örtüşmektedir.

Giderlerin yapılmasında usulün belirlendiği 70'inci maddeye göre, "*Harcamaların yetkili organ veya merciin kararına dayanması şarttır. Şu kadar ki, yetkili organca onaylanan bütçede öngörülmüş bulunmak kaydıyla beşmilyon lirayı*

⁴⁵ Ferhat Uslu, *Bütün Konularıyla Anayasa Yargısı Dersleri*, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 3. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, Ocak 2020, s. 241.

⁴⁶ Özcan, a.g.e., s. 104.

aşmayan harcamalar ile genel tarifeye bağlı giderler için ayrıca karar alınmasına gerek yoktur.” denilmektedir. Ancak giderlere ilişkin belgeleri saklama süresi ise, yine anılan hükmün devamında “... özel kanunlarda gösterilen daha uzun süreye ilişkin hükümler saklı kalmak üzere, kesin hesabın Anayasa Mahkemesinin ilk inceleme kararının ilgili partiye bildirilme tarihinden itibaren beş yıldır.” Gelir ve giderlere ilişkin hesap verilebilirlik ilgili hükmün son fıkrası gereği, parti tüzüğünde gösterilen ve altı aydan uzun olamayacak sürede, parti teşkilatının bağlı olduğu üst kademeye müracaatı ile sağlanmaktadır. Bir diğer sınırlama olarak anılan Kanun madde 72 hükmünde belirtilen, siyasi partilerin, gerçek ve tüzel kişilere, üyeleri dahi olsa hiçbir şekilde borç veremeyeceğidir.⁴⁷

II. SİYASİ PARTİLERİN MALİ DENETİMİNE İLİŞKİN KARARLAR VE YAPTIRIMLAR

Türk hukuk sistemine 1961 Anayasası ile getirilen siyasi partilerin mali denetimi için, dönemin kurucu iktidarı tarafından AYM görevli ve yetkili olarak belirlenmiştir. 1982 Anayasası da aynı yöntemi benimseyerek, denetim organı olarak AYM'yi görevlendirilmiştir.⁴⁸ 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 3'üncü maddesi, AYM'nin görev ve yetkilerini düzenlemektedir.⁴⁹ Buna göre anılan Kanun'un 3'üncü madde (e) bendi gereği ve Anayasamızın 69'uncu hükmü mucibince, AYM'nin görevlerinden biri, siyasi partiler gelir ve giderlerinin kanunlara uygunluğunun denetimini yapmaktır.

Denetimi yapacak organa ilişkin kimi akademik tartışmalar günümüze dek sürmektedir. Nitekim Uzun'un verdiği bilgilere göre,⁵⁰ 111 ülke arasından, 71 ülkede siyasi partilerin mali yapısının denetlenmesi ile ilgili en az bir kurum bulunmaktadır. Denetimle görevli organ barındıran bu ülkelerin 45'inde, mali denetim görevi, ulusal seçimlerin yönetimini üstelenen organlar tarafından yerine getirilmektedir. 9 ülkede ise, bilhassa siyasetin finansmanını denetlemek üzere kurulmuş kurumlar bulunmakta, 20 ülkede de Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Vergi Daireleri yahut Sayıştay gibi devlet organlarının bu görevi

⁴⁷ “Madde 72 - Siyasi partiler, üyelerine ve diğer gerçek ve tüzel kişilere hiçbir şekilde borç vermezler.”

⁴⁸ “Madde 69/3: Siyasi partilerin gelir ve giderlerinin amaçlarına uygun olması gereklidir. Bu kuralın uygulanması kanunla düzenlenir. Anayasa Mahkemesince siyasi partilerin mal edinimleri ile gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğunun tespiti, bu hususun denetim yöntemleri ve aykırılık halinde uygulanacak yaptırımlar kanunda gösterilir. Anayasa Mahkemesi, bu denetim görevini yerine getirirken Sayıştay'dan yardım sağlar. Anayasa Mahkemesinin bu denetim sonunda vereceği kararlar kesindir.”

⁴⁹ Kanun Numarası: 6216, Kabul Tarihi: 30.03.2011, RG: 03.04.2011, 27894

⁵⁰ Reginald Austin ve Maja Tjernström, “Funding of Political Parties and Election Campaigns”, International Institute for Democracy and Electoral Assistance, Stockholm, 2003, s. 185-188'den aktaran Uzun, a.g.e., s. 84-85.

yerine getirmekte olduğu görülmüştür. Uzun'un belirttiğine göre kalan 19 ülkede ise Parlamento, AYM'ler veya diğer yüksek mahkemeler siyasi partilerin mali denetimini yapmaktadır.

Siyasi partilerin mali denetiminde, anayasal uygunluk denetimi yapan yargı organının yetkili olması, gerek iş yükü gerek yerindelik hususları bakımından halen eleştirilmektedir.⁵¹ Siyasi partilerin finansman denetimini ile görevli kurum, alacağı kararlar ile demokrasinin işlerliğine dokunabilecek, partilerin güvenilirliğini temelden etkileyebilecek ve alacağı kararlar ile siyasi partilerin varlığına birer tehdit oluşturabilecektir.⁵² Bu ve benzeri risklerin bertaraf edilmesi için, yasama ve yürütme organlarından bağımsızlaşmış bir denetim mekanizması öngörülmüştür. Ne var ki, bu denetim organının AYM olamayacağı yönündeki eleştirilere büyük ölçüde katılmaktayız.⁵³ AYM'nin en temel işlevlerinden birisi kuşkusuz anayasallık denetimi işlevidir. Anayasallık işlevi de Anayasa da ve kuruluş kanununda sayma yoluyla belirtilen norm ve kararların anayasallığını denetlemeyi kapsamaktadır. Siyasi partilerin mali denetimi bir taraftan AYM'nin işlevleriyle bağdaşmadığı gibi, diğer taraftan da AYM'nin iş yükünü artırmaktadır. Özellikle 2010 yılında gerçekleştirilen anayasa değişikliğiyle hukukumuzda giren bireysel başvuru kurumunun insan haklarının korunmasındaki önemi düşünüldüğünde AYM'nin norm denetiminden arta kalan zamanını bireysel başvuruları karara bağlamakta kullanmasının daha isabetli olacağı değerlendirilmektedir. Ayrıca mali denetimin aşamaları ile siyasi partilerin bütçelerine yönelik aydınlatılmış bir sistem oluşturulması demokratik sistemin şeffaflık ilkesi açısından daha yerindedir.

A. Denetimin Yapılması Usulü

Siyasi partilerin mali denetimine ilişkin usul, Siyasi Partiler Kanunu'nun 74 ve 75'inci maddeleri ile 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'a dayanan Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün⁵⁴ 51 ve 52'nci maddelerinde düzenlenmiştir.

Siyasi partilerin mali denetimi; partiler tarafından AYM'ye sunulan gelir ve gider tablolarında göstermiş oldukları kayıtlarından çıkartılan bilanço üzerinden

⁵¹ Siyasi partilerin mali denetimi ve siyasi partiler hakkında ihtar işlemleriyle ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Ferhat Uslu, *Bütün Konularıyla Anayasa Yargısı Dersleri*, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 3. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, Ocak 2020, s. 237-253.

⁵² Rifat Karakoç, "Türkiye'de Siyasi Partilerin Mali Denetimi", *Sayıştay Dergisi*, S. 109, 2018, s. 81-82

⁵³ Eleştiriler için bkz.: AYM, *Sunulan Raporlar Kapsamında Türk Anayasa Mahkemesinin Sorunlarının Tartışılması Paneli*, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2004, s. 154 vd.

⁵⁴ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü, RG: 12.07.2012, 28351.

yapılmaktadır.⁵⁵ AYM, siyasi partiler tarafından sunulan belgelerle sınırlı olarak denetimi gerçekleştirmektedir.⁵⁶ AYM'nin mali denetimi; ilk inceleme ve esas inceleme olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Bu hususta, ilk inceleme başlığı altında yapılan işlemler denetime geçilebilmesi açısından uygun zemin hazırlanması üzerine gerekli durumlarda partiye süre verilmesi yahut mevzuata uygun sunulan bilançolar için esas incelemeye geçilmesini sağlamaktır. Siyasi partinin bilançosuna yönelik görüşmeler yahut eksik hususların değerlendirilmesi gibi karar öncesi yapılan iş ve işlemlerle sağlanan inceleme, esasın incelenmesi aşamasında, denetime tabii kesin hesabın karara bağlanması ile neticelenir.⁵⁷

Mali denetimin ilk incelemesi İçtüzük madde 51 gereği; il örgütleri kesin hesabı ile parti genel merkezi kesin hesabından oluşan birleştirilmiş kesin hesap, partinin yetkili organlarıncı anılan kesin hesaplarının birleştirildiğine dair onaylı karar örneği ve birleştirilmiş kesin hesabı oluşturan, parti genel merkezi kesin hesabı ile il örgütleri kesin hesabı olmak üzere, Kanun ve İçtüzük normlarına uygun hazırlanan bilanço üzerinden yapılmaktadır.⁵⁸ İlk incelemede, rapo-

⁵⁵ Suat Oktar, "Türkiye'de Siyasetin Finansmanı ve Finansmanının Denetimi: Siyasette Şeffaflık", Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, C. XXV, S. 2, 2008, s. 3-6.

⁵⁶ Oktar, a.g.e., s. 5.

⁵⁷ Mehter, a.g.e., s. 453.

⁵⁸ "MADDE 51- (1) Siyasi partiler, 22/4/1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 74'üncü maddesi uyarınca genel başkanları tarafından imzalanmış yazı ve ekinde,

a) Merkez karar ve yönetim kurullarıncı (parti tüzüğünde kesin hesapları onaylama görevi verilen yetkili organlarıncı) alınmış parti genel merkezi ve iller örgütleri kesin hesaplarının incelenip kabul edildiğine ve birleştirildiğine ilişkin kararın onaylı örneğini,

b) Karara bağlanmış ve birleştirilmiş bulunan bir yıllık kesin hesabın onaylı örneğini,

c) Parti genel merkez kesin hesabının onaylı örneğini,

ç) Bağlı ilçeleri de kapsayan ve il sorumluları tarafından imzalanmış olan iller teşkilatı kesin hesaplarının onaylı örnekleri ile genel merkez tarafından düzenlenecek olan il teşkilatları kesin hesaplarının icmal listesini,

d) Parti genel merkez ve il teşkilatlarının aynı hesap döneminde edindiği taşınmaz ve değeri yüz lirayı aşan taşınır malların, menkul kıymetlerin ve her türlü hakların değerleri ile edinim tarihlerini ve şekillerini belirten listeleri,

e) Parti genel sekreteri ve genel saymanının imzasını taşıyan yıl sonu kasa mevcudunu gösteren kasa sayım tutanağı ile banka hesaplarına ilişkin olarak banka yetkililerince onaylanmış muhtabakat yazılarını, Haziran ayı sonuna kadar Mahkemeye sunarlar.

(2) Mahkemece söz konusu belgeler incelenmek üzere Sayıştay Başkanlığına gönderilir.

(3) Sayıştay Başkanlığıncı görevlendirilecek denetçiler kendilerine havale edilen kesin hesapları, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 73'üncü ve 74'üncü maddelerine uygun olarak düzenlenip düzenlenmediği, devir rakamlarının doğru olup olmadığı ve kesin hesap çizelgelerinde sonuca etkili maddi bir hata veya tutarsızlık bulunup bulunmadığı yönünden incelerler. Gerektiğinde, ilgili siyasi partilerin her kademedeki yetkililerinden, bu konular hakkında doğrudan bilgi isteyebilirler. İstenilen bilgilerle dayanağını oluşturan evrak ve belgelerin geciktirilmeksizin verilmesi zorunludur.

runu sunmak üzere AYM Başkanlığı'na görevlendirilen raportör hazır bulunur.⁵⁹ Raportörler mali denetimin etkin yapılabilmesi adına öncelikle parti kesin hesaplarının kanuna uygun belgelere dayanıp dayanmadığını yahut ilgili belgelerin parti sorumlularınca süresi içinde verilip verilmediği inceler.

Denetimin son aşaması olan esastan inceleme ise Siyasi Partiler Kanunu'nun 75'inci maddesi ile Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 52'nci maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre anılan Kanun'un 75'inci maddesinde, "*Anayasa Mahkemesi, kesinhesaplara ait bilgilerin belgelendirilmesini siyasi partilerden her zaman isteyebilir.*"

Anayasa Mahkemesi denetimini evrak üzerinde yapar. Bu denetimi, Sayıştay'dan yardım sağlanarak hazırlatacağı raporlar üzerinden yapabileceği gibi, siyasi partilerin genel merkezlerinde ve mahalli teşkilatlarında doğrudan doğruya veya kendi üyeleri arasından görevlendireceği bir naip üye veya mahallin en kıdemli adli veya idari yargı hakimi niyabetinde yaptıracağı inceleme ve araştırmalar üzerinden de yapabilir. Bu maksatla, yeminli bilirkişi görevlendirebilir.

Anayasa Mahkemesi, ilgili siyasi partinin başkanından veya temsilcisinden yazılı mütalaa isteyebilir; gerekli görürse sorumlu uzman muhasepler de dahil ilgililerin sözlü açıklamalarını dinleyebilir." denilmektedir. AYM'nin denetimi gerçekleştirirken Sayıştay'dan yardım alması esas, 1999 yılında 4445 sayılı Kanun ile gerçekleştirilen Siyasi Partiler Kanunu değişikliği ile getirilmiştir.⁶⁰ Hatta anılan değişiklikte, Mahkemece; bu hususta Sayıştay'dan sağlanacak raporlar kullanılabilirliği gibi, görevlendirilecek yeminli bilirkişi yahut parti teşkilatından bir naip üye veya mahallin en kıdemli adli ya da idari yargıcından da sağlayacağı araştırmalardan da yararlanılabilmektedir.

(4) Görevli denetçiler, siyasi partilerin örgütlendiği bütün illerin kesinhesaplarını gönderip göndermediklerini saptayabilmek için Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca tutulan siyasi parti sicil dosyalarından yararlanırlar.

(5) Denetçiler, kesinhesapların kendilerine havale edilmesi tarihinden itibaren en geç iki ay içinde düzenleyecekleri raporları Başkanlığa sunarlar; varsa eksiklik, hata veya tutarsızlıkları ortaya koyarak bunların nasıl giderileceğini belirtirler.

(6) Başkanlıkça görevlendirilecek raportörler raporlarla ilgili ilk inceleme toplantılarında hazır bulunarak gerekli açıklamaları yaparlar.

(7) Eksikliklerin tamamlanması, hata ve tutarsızlıkların düzeltilmesi için ilgili siyasi partiye, Mahkemece, bir ayı geçmeyecek uygun bir süre verilir.

(8) Kesinhesaplarda eksiklik, hata ve tutarsızlık bulunmadığının anlaşılması veya bunların usulünce giderilmesi hâlinde işin esasının incelenmesine karar verilir. Bu kararda parti genel merkezi ve il teşkilatlarının gelir gider belgeleri ile bunların kaydedildiği defter kayıtlarını göndermesi için ilgili partiye bir ayı geçmeyecek uygun bir süre verilir. Bu karar ilgili partiye bildirilir."

⁵⁹ İçtüzük madde 51/(6).

⁶⁰ Siyasi Partiler Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun, Kanun No: 4445, Kabul Tarihi: 12.08.1999, RG: 14.08.1999, 23786.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 52'nci maddesinde esastan incelemeye ilişkin ayrıntılı düzenlemelere yer verilmiştir.⁶¹ Anılan hükümde, esas incelemenin nasıl ve hangi usuller ile gerçekleştirileceği düzenlenmiş iken, Siyasi Partiler Kanunu'nun 75'inci maddesinde ise denetimi gerçekleştirmede kimlerin hangi hususlar ile yetkili olduğu düzenlenmiştir.

B. Mali Denetim Kararları ve Yaptırımlar

Konunun değerlendirilmesi bakımından çalışmanın ana eksinini oluşturan siyasi partilerin mali denetimine ilişkin AYM kararlarının türlerine değinmenin yararlı olacağı değerlendirilmiştir.

Anayasamızın 153'üncü hükmü gereği AYM kararları kesin ve bağlayıcıdır.⁶² Kararın kesinliği iki anlam ifade etmektedir; ilgili kararın şeklen kesin olması ve maddi yönden kararın kesinlik arz etmesi.⁶³ Kararın şeklen kesinliği,

⁶¹ "MADDE 52- (1) Parti tarafından gelir gider belgeleri ve defter kayıtları esas incelemenin yapılması için Sayıştay Başkanlığına gönderilir. Partilerin genel merkezleri ile il teşkilatlarının gelir gider belgeleri ve defter kayıtları incelenir. Yapılacak denetimin esas ve usulleri ile il teşkilatlarının hangilerinin inceleneceği hususu, Mahkeme tarafından aksi kararlaştırılmadıkça Sayıştay Başkanlığınca belirlenir.

(2) İşin esasına ilişkin inceleme, siyasi partilerin gelir ve giderlerinin doğru ve kanuna uygun olup olmadığı yönlerinden yapılır. Doğruluk incelemesi, kesinhesapların dayanağını oluşturan defter ve belgeler üzerinde yapılan incelemeyi kapsar. Kanuna uygunluk incelemesi, gelirlerin ve giderlerin Siyasi Partiler Kanununa uygun olarak yapılıp yapılmadığını tespit etmeye yöneliktir.

(3) Görevli denetçiler, partilerin genel merkezleri ile incelenmesi öngörülen il teşkilatlarının parti defterleri, gelir ve gider kayıtları ile bunlara ilişkin belgeleri inceleyerek kesinhesaplarla karşılaştırırlar. Gerekliğinde, ilgili siyasi partilerin her kademedeki yetkililerinden, bu konular hakkında doğrudan bilgi isteyebilirler. İstenilen bilgilerle bunların dayanağını oluşturan evrak ve belgelerin geciktirilmeksizin verilmesi zorunludur.

(4) Denetçilerce, incelemeler esnasında tespit edilen konu ve bulguları içeren inceleme raporları ilgili siyasi partiye gönderilerek, raporun kapsamı gözetilmek suretiyle en geç iki ay içinde bu konular hakkındaki görüşlerini bildirmesi istenir.

(5) Denetçiler, ilgili siyasi partinin görüşleri ile kendi düşüncelerini içeren esas raporlarını Mahkemeye sunarlar. Rapora alınan konularla ilgili belgelerin bir örneği ile partiye gönderilen inceleme raporu ve partinin cevabı rapor ekine konulur. Raporda gelir gider belgeleri ve defter kayıtları incelenen il teşkilatları belirtilir.

(6) Sayıştay denetçilerinin hazırladıkları bu raporların görüşülmesi sırasında Başkanlıkça görevlendirilecek raportörler hazır bulunarak gerekli açıklamaları yaparlar.

(7) Mahkemenin malî denetime ilişkin kararlarının bir örneği ilgili siyasi partinin genel başkanlığına, bir örneği Sayıştay Başkanlığına ve bir örneği de o siyasi partinin sicil dosyasına konulmak üzere Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir.

(8) Kararı gönderilen parti hesaplarına ilişkin gelir gider belgeleri ve defter kayıtları Sayıştay Başkanlığınca ilgili partiye iade edilir.

(9) Mali denetim kararları Resmî Gazete'de yayımlanır."

⁶² "Madde 153 - Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir. İptal kararları gerekçesi yazılmadan açıklanamaz..."

⁶³ Hakan Pekcanitez, Oğuz Atalay ve Muhammet Özkes, *Medeni Usul Hukuku*, Yetkin Yayınları, 7. Bası, Ankara, 2008, s. 516-518.

ilgili karara yönelik başvurulacak kanun yolu öngörülmemiş olması yahut öngörüldü ise bu yolların tüketilmiş olmasını ifade etmektedir.⁶⁴ Mevzuatımızda siyasi partilerin mali denetimine ilişkin bir kanun yolu öngörülmemiştir.⁶⁵ Madde yönden kesinlik arz etmesi ise, derdestlik itirazı ile karşılaşılamayacak olunuşudur. Siyasi partilerin mali denetimi, başka bir merciide denetlenemez ve incelenebilir.

İlgili madde olan Anayasa'nın 153'üncü hükmü son cümlesinde "*Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazetede hemen yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlar*" denilmekle, AYM kararlarının bağlayıcı olduğu ve R.G.'de yayımlanması zorunluluğunu taşıdığı zikredilmektedir.

Öte yandan Anayasa'nın 141'inci hükmünde belirtildiği üzere, tüm mahkeme kararlarının gerekçeli açıklanma zorunluluğu bulunduğundan, AYM kararlarının da gerekçesiz olarak açıklanamayacağını hatırlatmakta yarar vardır.⁶⁶ AYM'nin siyasi parti mali denetim kararlarının nitelik yönünden kısaca incelenmesinden sonra türlerinden bahsedilecektir.

1. İhtar

2820 sayılı siyasi Partiler Kanunu'nun 104'üncü maddesi ile Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 53'üncü hükmünde⁶⁷ ihtar müessesesi düzenlenmiştir. Buna göre, bir siyasi partinin, Siyasi Partiler Kanunu'nun 101'inci maddesi dışında kalan emredici hükümleriyle diğer kanunların siyasi partilerle ilgili emredici hükümlerine aykırılık halinde bulunması sebebiyle o parti aleyhine AYM'ye, Cumhuriyet Başsavcılığın-

⁶⁴ Pekcanitez, Atalay ve Özkes, a.g.e., s. 517.

⁶⁵ Olası bir Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin vermiş olduğu ihlal kararı neticesinde (*örneğin, örgütlenme özgürlüğü ve mülkiyet hakkı ihlaline yönelik*), olağanüstü kanun yolu olan yargılamanın yenilenmesi yolunun uygulanıp uygulanamayacağına yönelik tartışmalar için bkz.: Fatih Güler, "*Türkiye'de Siyasi Partilerin Mali Denetiminin İncelenmesi ve Denetimi*", Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, Bursa 2012, s. 16-17.

⁶⁶ Uygulamada siyasi parti mali denetim kararlarının "*partinin kesin hesabında gösterilen gelir ve giderin eldeki bilgi ve belgelere göre doğru, denk ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'na uygun olduğuna*" karar verilmesi halinde, hesaplar mevzuata uyarlık arz ettiğinden gerekçe yazılmadığı dikkat çekmektedir.

⁶⁷ "*MADDE 53- (1) Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, bir siyasi partinin 22/4/1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 101'inci maddesi dışında kalan emredici hükümleriyle diğer kanunların siyasi partilerle ilgili emredici hükümlerine aykırı hareket ettiği iddiasıyla, o parti aleyhine ihtar kararı verilmesi istemiyle Mahkemeye başvurabilir. Mahkemece verilecek süre içinde siyasi partinin savunması alındıktan sonra, aykırılık tespit edilirse aykırılığın giderilmesi için ilgili siyasi parti hakkında ihtar kararı verilir.*"

(2) *Bu karar, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ile ilgili siyasi partiye tebliğ edilir ve Resmî Gazetede yayımlanır.*"

ca re'sen yazı ile başvurulur.⁶⁸ AYM gerekli gördüğü durumlarda, aykırılık mevcut ise o siyasi parti hakkında ihtar kararı vermektedir. İhtar kararlarının çoğunluğu, mevzuat gereği zamanında teslim edilmeyen kesinhesaplar neticesinde verilmektedir.

2. Kapatma

Siyasi partilere ilişkin demokratik sistemlerde verilebilecek en ağır müeyyidedir. Anayasanın 69'uncu maddesi onuncu fıkrası gereği, “*Yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyruklığında olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddi yardım alan siyasi partiler temelli olarak kapatılır*” emredilmektedir. Günümüze dek maddede anılan sebepler ile uygulama olanağı bulunmamıştır.

Öte yandan Siyasi Partiler Kanunu'nun 104'üncü maddesine 2014 tarihinde eklenen son fıkra ile “*Tüzüklerinde Anayasa Mahkemesince temelli kapatılan veya siyasi parti siciline kayıtlı bulunan siyasi partilerin isimleri, amblemleri ve rumuzlarını aynen veya iltibasa mahal verecek şekilde kabul eden veya kullanan siyasi parti aleyhine Anayasa Mahkemesine, Cumhuriyet Başsavcılığınca resen veya ilgili siyasi parti tarafından doğrudan yazı ile başvurulur...*” denilmekte ve Anayasa Mahkemesi, yapacağı incelemede anılan Kanun'un 96'ncı maddesine aykırılık teşkil eden isim, amblem ve rumuzların hükümsüzlüğüne karar vermenin yanı sıra, siyasi parti sicilinden terkinine karar vermektedir.⁶⁹

3. Gelir ve Giderlerin Doğruluğuna ve Kanuna Uygunluğuna Karar Verilmesi

Siyasi parti kesin hesabının hukuka ve mevzuata uygunluğu halinde verilen karardır. Mali denetimin amacını teşkil eder. Böylelikle, parti hesabının yasaya uygunluğuna karar verilmesi ile parti tüzelkişiliği bir nevi ibra edilerek, sorumluluktan kurtulmuş olmaktadır.⁷⁰

Nitekim Mahkemece 16.10.2019 tarihinde, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin,⁷¹ Milliyetçi Hareket Partisi'nin,⁷² Büyük Turan Hareketi Partisi'nin,⁷³

⁶⁸ 2820 sayılı Kanun madde 104.

⁶⁹ Kanun No. 6545, Kabul Tarihi: 18.06.2014, RG: 28.06.2014, 29044. Kanunun 39'uncu maddesi ile gelen değişiklik.

⁷⁰ Hamdi Mehter, “*Siyasi Partilerin Mali İşlemleri ve Denetimleri*”, TÜRMÖB Yayınları-344, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, 2008, s. 110-112.

⁷¹ AYM, E: 2015/37 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/12, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 06.12.2019, 30970.

⁷² AYM, E: 2015/55 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/13, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 06.12.2019, 30970.

⁷³ AYM, E: 2015/69 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/16, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 06.12.2019, 30970.

2014 yılı kesin hesabının incelenmesi sonucunda; Partinin 2014 yılı kesin hesabında gösterilen gelir, gider toplamının eldeki bilgi ve belgelere göre doğru, denk ve 22/4/1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'na uygun olduğuna karar verilmiştir. Ayrıca Sosyal Demokrat Parti'nin,⁷⁴ Ebedi Nizam Partisi'nin,⁷⁵ 1923 Cumhuriyet Partisi'nin,⁷⁶ Ezilenlerin Sosyalist Partisi'nin,⁷⁷ Anadolu Partisi'nin,⁷⁸ 2015 yılı kesin hesabının da Mahkemece 16.10.2019 tarihinde; doğru, denk ve 22/4/1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'na uygun olduğuna karar verilmiştir. Bir diğer inceleme konusu olan Hak ve Adalet Partisi'nin 2017 yılı kesin hesabının incelenmesi sonucunda, eldeki bilgi ve belgelere göre doğru, denk olduğuna karar verilmiştir.⁷⁹

4. Hazineye İrat Kaydedilmesi

Siyasi Partiler Kanunu'nun 76'ncı hükmü ilk fıkrasına göre “*Bu Kanun hükümlerine aykırı olarak bağış kabul ettiği, mal veya gelir edindiği Anayasa Mahkemesince tespit edilen siyasi partilerin, bu yolla elde ettikleri gelirlerin tamamının, Kanunda belirtilen miktarlardan fazla gelirlerle, taşınmaz malların kanuni miktarı geçen kısmının karşılığının Hazineye irat kaydedilmesine, taşınmaz malların ise Hazine adına tapuya tesciline karar verilir.*” denilmektedir.

Anılan hükmün devamında, Siyasi Partiler Kanunu'nun 69'uncu maddesine aykırı biçimde bir siyasi partinin tevsik edilmeyen kaynaklardan gelir sağladığının anlaşılması halinde, bu gelirin de Hazineye irat kaydedileceği belirtilmektedir.⁸⁰

Bir diğer husus olarak, belgelendirilmesi gerektiği halde belgelendirilmeyen parti giderleri miktarınca parti malvarlığı, AYM kararıyla Hazineye irat kaydedilmektedir.⁸¹ Nitekim Mahkemece 16.10.2019 tarihinde Anavatan Partisi'nin 2014 yılı kesin hesabının incelenmesi sonucunda; Kanun'a uygun olmayan 3.500,00 TL gider karşılığı Parti mal varlığının 22/4/1983 tarihli ve 2820

⁷⁴ AYM, E: 2016/3 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/18, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 06.12.2019, 30970.

⁷⁵ AYM, E: 2016/8 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/19, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 06.12.2019, 30970.

⁷⁶ AYM, E: 2016/30 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/28, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 06.12.2019, 30970.

⁷⁷ AYM, E: 2016/57 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/30, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 06.12.2019, 30970.

⁷⁸ AYM, E: 2016/60 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/32, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 06.12.2019, 30970.

⁷⁹ AYM, E: 2016/18 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/24, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 17.12.2019, 30981.

⁸⁰ 2820 sayılı Kanun Madde 76/3.

⁸¹ 2820 sayılı Kanun Madde 76/4.

sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 75. ve 76. maddeleri uyarınca Hazineye irat kaydedilmesine karar verilmiştir.⁸²

Keza Gezi Partisi'nin 2015 yılı kesin hesabının incelenmesi sonucunda; hazineye irat olarak kaydedilenler dışında kalan bölümün doğru ve denk olduğuna, ancak; kesinhesapta gösterilen ve belgelendirilmesi gerektiği hâlde belgelendirilmeyen genel merkeze ait 10.761,31 TL gelir ve 10.605,66 TL gider olmak üzere toplam 21.366,97 TL karşılığı Parti mal varlığının 2820 sayılı Kanun'un 75 ve 76'ncı maddeleri gereğince Hazineye irat kaydedilmesine karar verilmiştir.⁸³

Bir diğer denetim konusu oluşturan Doğru Yol Partisi'nin 2015 yılı kesin hesabının incelenmesi sonucunda; Kanun'a uygun olmayan 1.233,23 TL gelir tutarı ve 6.150 TL gider tutarı olmak üzere toplam 7.383,23 TL karşılığı Parti mal varlığının 22/4/1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 75 ve 76'ncı maddeleri uyarınca Hazineye irat kaydedilmesine, bunun dışında kalan bölümün doğru, denk ve Kanun'a uygun olduğuna karar verilmiştir.⁸⁴

Denetime konu olan Demokrat Parti'nin 2015 yılı kesin hesabının incelenmesi sonucunda da; Kanun'a uygun olmayan 1.809,98 TL gider karşılığı Parti mal varlığının 22/4/1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 75 ve 76'ncı maddeleri uyarınca Hazineye irat kaydedilmesine, bunun dışında kalan bölümün doğru, denk ve Kanun'a uygun olduğuna karar verilmiştir.⁸⁵

Birleşik Devrimci Parti'nin 2015 yılı kesin hesabının incelenmesi sonucunda ise, kesinhesapta gösterilen ve belgelendirilmesi gerektiği hâlde belgelendirilmeyen genel merkeze ait 3.000 TL gelir ve 2.800 TL gider olmak üzere toplam 5.800 TL karşılığı Parti mal varlığının 2820 sayılı Kanun'un 75. ve 76. maddeleri gereğince Hazineye irat kaydedilmesine, bunun dışında kalan bölümün doğru, denk ve Kanun'a uygun olduğuna karar verilmiştir. öte yandan gelir-gider belgeleri ile defter kayıtlarının gönderilmemesi inceleme ve araştırmayı engellemeye yönelik eylemler olduğundan Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunulmasına karar verilmiştir.⁸⁶

⁸² AYM, E: 2015/62 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/14, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 14.01.2020, S: 31008.

⁸³ AYM, E: 2016/12 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/21, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 17.12.2019, 30981.

⁸⁴ AYM, E: 2016/58 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/31, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 17.12.2019, 30981.

⁸⁵ AYM, E: 2016/65 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/33, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 14.01.2020, 31008.

⁸⁶ AYM, E: 2016/74 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/37, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 17.12.2019, 30981.

Bir diğer örnek olarak Cihan Partisi'nin 2015 yılı kesin hesabının incelenmesi sonucunda; Kanun'a uygun olmayan 1.400 TL gider karşılığı Parti mal varlığının 22/4/1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 75. ve 76. maddeleri uyarınca Hazineye irat kaydedilmesine karar verilmiştir.⁸⁷

16.10.2019 tarihinde Mahkeme'ce verilen bir başka karar, İlk Parti'ye ilişkindir. İlk Parti'nin 2015 yılı kesin hesabının incelenmesi sonucunda; Kanun'a uygun olmayan 32.536,18 TL'si gelir ve 21.734,69 TL'si gider olmak üzere toplam 54.270,87 TL karşılığı Parti mal varlığının 22/4/1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 75. ve 76. maddeleri uyarınca Hazineye irat kaydedilmesine, bunun dışında kalan bölümün doğru, denk ve Kanun'a uygun olduğuna karar verilmiştir.⁸⁸

5. Hazinece El Konulması

Siyasi Partiler Kanunu'nun 76'ncı hükmünde hem Hazine'ye irat kaydı hem de Hazine tarafından el konulmasına ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. Buna göre, Siyasi Partiler Kanunu'nun 67'nci maddesinde belirtilen kredi ve borçlanma yasağına aykırı olarak hareket ettiği tespit edilen siyasi parti hakkında, sağlanan kredi veya borçlar üzerine Anayasa Mahkemesi kararıyla Hazinece el konulmakta ancak buna karşılık Hazine kredi veya borcu verene karşı; tazmin ile yükümlü olmak gibi negatif sorumluluk altına girmemektedir.⁸⁹ Siyasi Partiler Kanunu'nun 67'nci maddesinde düzenlenen kredi ve borç alma yasağının cevaz verdiği haller olan, ihtiyaçları karşılamak amacıyla 66'ncı maddenin 1 ve 3'üncü fıkralarında⁹⁰ gösterilenler dışında kalan gerçek ve tüzelkişilerden kredili veya ipotek karşılığı mal satın alabilmesi kanuna uygundur. Bu hallerde, kanuna aykırılık ile herhangi bir el koyma kararı verilmeyecektir.

⁸⁷ AYM, E: 2016/79 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/39, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 17.12.2019, 30981.

⁸⁸ AYM, E: 2016/82 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/40, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 14.01.2020, 31008.

⁸⁹ 2820 sayılı Kanun Madde 76/2.

⁹⁰ "Madde 66/1- Genel ve katma bütçeli dairelerle mahalli idareler ve muhtarlıklar, kamu iktisadi teşebbüsleri, özel kanunla veya özel kanunla verilen yetkiye dayanarak kurulmuş bankalar ve diğer kuruluşlar, kamu iktisadi teşebbüsü sayılmamakla beraber ödenmiş sermayesinin bir kısmı Devlete veya bu fıkra da adı geçen kurum, idare, teşebbüs, banka veya kuruluşlara ait müesseseler, siyasi partilere hiçbir suretle taşınır veya taşınmaz mal veya nakit veya haklar bağışlayamaz ve bu gibi mal veya hakların kullanılmasını bedelsiz olarak bırakamazlar; bağlı oldukları kanun hükümleri dışında siyasi partilere aynı hakların devrine dair tasarruflarda bulunamazlar. Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, işçi ve işveren sendikaları ile bunların üst kuruluşları, dernekler, vakıflar ve kooperatifler, özel kanunlarında yer alan hükümlere uymak koşuluyla siyasi partilere maddi yardım ve bağışta bulunabilirler..."

"Madde 66/3- Siyasi partiler, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan, Türk uyruklığında olmayan gerçek ve tüzel kişilerden herhangi bir suretle aynı veya nakdi yardım ve bağış alamazlar."

6. Paraya Çevrilmesi

Siyasi partiler yalnızca amaçlarına uygun olmak şartıyla, iktisap ettikleri taşınmaz mallardan gelir sağlayabilirler.⁹¹ Bir siyasi partinin amacı dışında iktisap ettiği taşınmaz maldan gelir elde ettiği AYM tarafından tespit edilirse, yine AYM'nin vereceği süre içerisinde siyasi parti tarafından bu taşınmazların paraya çevrilmesine hükmedilmektedir.⁹² Burada kanun koyucunun Hazine'ye gelir kaydı amacı taşıdığı görülmektedir. Zira anılan normda açıkça belirtilmemesi sebebiyle, bu minvalde paraya çevrilen taşınmazın bedeli, yine o siyasi partinin nam ve hesabında kalmaktadır.⁹³

7. Suç Duyurusunda Bulunulması

Siyasi partilerin mali denetimi, diğer özel hukuk kişilerinde karşılaşılan mali denetim, inceleme, soruşturma aşamaları gibi nitelikleri itibariyle kural olarak maddi yaptırımlara haiz olacaktır. Buna karşılık, kimi durumlarda cezai müeyyideler doğduğu görülmektedir. Tıpkı vergi hukukunda, kamunun uğradığı zararlara karşılık, birtakım fiillerin işlenmemesi yönünde caydırıcılık etkisi yaratılmak isteniyorsa, siyasi parti hukukunda da demokratik algılara gölge düşürülmesinin önlenmesi amaçlandığı ifade edilebilmektedir.⁹⁴ Öyle ki, gerçek dışı üye kaydı,⁹⁵ parti defter ve kayıtlarının tutulmaması veya tahrifi,⁹⁶ kanuna aykırı bağış yahut borç alınması⁹⁷ gibi fiilleri işleyenler hakkında ceza soruşturması başlatılacağı düzenlenmiştir. Bu hususta Anayasa Mahkemesi, Cumhuriyet Başsavcılığı'na ihbarda bulunmakta ve müstakil bir ceza soruşturması görülmektedir. Nitekim bu hususta, Millet ve Adalet Partisi'nin 2017 yılı kesin hesabının incelenmesi sonucunda 13.02.2019 tarihinde; Mahkemeye hesap verilebilir şekilde kayıt ve belge düzeninin oluşturulmaması, hesabın dışında gelir ve gider oluşturulması ve il örgütlerinin kesin hesaplarının sunulmaması inceleme ve araştırmayı engellemeye yönelik eylemler olduğundan 22/4/1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 111. maddesinin birinci fıkrasının (c)

⁹¹ "Madde 68 - Siyasi partiler, ikametleri ile amaç ve faaliyetleri için gerekli olanlardan başka taşınmaz mal edinemezler. Partiler, amaçları içinde olmak şartıyla sahip oldukları taşınmaz mallardan gelir sağlayabilirler."

⁹² "Madde 77 - Bu Kanunun 68'inci maddesinde belirtilen esaslara aykırı olarak bir siyasi partinin taşınmaz mallara sahip olduğu anlaşılırsa, Anayasa Mahkemesinin kararıyla ve bu Mahkemenin göstereceği süre içinde siyasi parti tarafından bu malların paraya çevrilmesi yoluna gidilir."

⁹³ Mehter, a.g.e., s. 91-93.

⁹⁴ 2820 sayılı Kanun'un *Ceza Hükümleri* başlıklı yedinci bölümünde madde 111 vd. tahdidi sayılan haller.

⁹⁵ 2820 sayılı Kanun madde 114.

⁹⁶ 2820 sayılı Kanun madde 113.

⁹⁷ 2820 sayılı Kanun madde 116.

bendi uyarınca yasal işlem yapılması için Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunulmasına karar verilmiştir.⁹⁸

Konuyla ilgili AYM tarafından verilen kararlar şöyle sıralanabilir:

Güven Adalet ve Aydınlik Partisi'nin 2017 yılı kesin hesabının incelenmesi sonucunda 13.02.2019 tarihinde; Mahkemeye hesap verilebilir şekilde kayıt ve belge düzeninin oluşturulmaması ile hesabın dışında gelir ve gider oluşturulması inceleme ve araştırmayı engellemeye yönelik eylemler olduğundan 22/4/1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 111. maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi uyarınca yasal işlem yapılması için Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunulmasına,⁹⁹

As Parti'nin 2017 yılı kesin hesabının incelenmesi sonucunda Mahkemece 13.02.2019 tarihinde; Genel Merkeze ait 2017 yılı kesin hesabı ile Parti Merkez Karar ve Yönetim Kurulu tarafından alınmış, Parti Genel Merkezi ve il örgütlerinin kesin hesaplarının incelenip kabul edildiğine ve birleştirildiğine ilişkin kararın gönderilmemesi nedeniyle 22/4/1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 74. maddesi ve aynı Kanun'un 111. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi uyarınca yasal işlem yapılması için Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunulmasına,¹⁰⁰

1923 Cumhuriyet Partisi'nin 2017 yılı kesin hesabının incelenmesi sonucunda Mahkemece 13.02.2019 tarihinde; Mahkemeye hesap verilebilir şekilde kayıt ve belge düzeninin oluşturulmaması, hesabın dışında gelir ve gider oluşturulması ve il örgütlerinin kesin hesaplarının sunulmaması, inceleme ve araştırmayı engellemeye yönelik eylemler olduğundan 22/4/1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 111. maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi uyarınca yasal işlem yapılması için Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunulmasına,¹⁰¹

Doğru Yol Partisi'nin 2017 yılı kesin hesabının incelenmesi sonucunda Mahkemece 13.02.2019 tarihinde; Genel Merkeze ait 2017 yılı kesin hesabı ile Parti Merkez Karar ve Yönetim Kurulu tarafından alınmış, Parti Genel Merkezi ve il örgütlerinin kesin hesaplarının incelenip kabul edildiğine ve birleştirildiği-

⁹⁸ AYM, E: 2017/87 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/1, Karar Tarihi: 13.02.2019, R.G.: 21.03.2019, 30721.

⁹⁹ AYM, E: 2018/8 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/2, Karar Tarihi: 13.02.2019, R.G.: 21.03.2019, 30721.

¹⁰⁰ AYM, E: 2018/20 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/3, Karar Tarihi: 13.02.2019, R.G.: 21.03.2019, 30721.

¹⁰¹ AYM, E: 2018/24 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/4, Karar Tarihi: 13.02.2019, R.G.: 21.03.2019, 30721.

ne ilişkin kararın gönderilmemesi nedeniyle 22/4/1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 74. maddesi ve aynı Kanun'un 111. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi uyarınca yasal işlem yapılması için Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunulmasına,

Doğru Yol Partisi hakkında Mahkemeye hesap verilebilir şekilde kayıt ve belge düzeninin oluşturulmaması ile hesabın dışında gelir ve gider oluşturulması inceleme ve araştırmayı engellemeye yönelik eylemler olduğundan 2820 sayılı Kanun'un 111. maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi uyarınca yasal işlem yapılması için Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunulmasına,¹⁰²

Türkiye Birlik Partisi'nin 2016 yılı kesin hesabının incelenmesi sonucunda Mahkemece 13.02.2019 tarihinde; Genel Merkeze ait 2016 yılı kesin hesabı ile Parti Merkez Karar ve Yönetim Kurulu tarafından alınmış, Parti Genel Merkezi ve il örgütlerinin kesin hesaplarının incelenip kabul edildiğine ve birleştirildiğine ilişkin kararın gönderilmemesi nedeniyle 22/4/1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 74. maddesi ve aynı Kanun'un 111. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi uyarınca yasal işlem yapılması için Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunulmasına,

Türkiye Birlik Partisi hakkında, Mahkemeye hesap verilebilir şekilde kayıt ve belge düzeninin oluşturulmaması ile hesabın dışında gelir ve gider oluşturulması inceleme ve araştırmayı engellemeye yönelik eylemler olduğundan 2820 sayılı Kanun'un 111. maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi uyarınca yasal işlem yapılması için Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunulmasına,¹⁰³

Büyük Birlik Partisi'nin Genel Merkeze ait 2017 yılı kesin hesabı incelemesinde de aynı gerekçeler ile 13.02.2019 tarihinde Mahkemece Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunulmasına,¹⁰⁴

Türkiye Ekonomi ve Kalkınma Partisi'nin 2017 yılı kesin hesabının incelenmesi sonucunda 13.02.2019 tarihinde Mahkemece; Genel Merkeze ait 2017 yılı kesin hesabı ile Parti Merkez Karar ve Yönetim Kurulu tarafından alınmış, Parti Genel Merkezi ve il örgütlerinin kesin hesaplarının incelenip kabul edildi-

¹⁰² AYM, E: 2018/29 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/5, Karar Tarihi: 13.02.2019, R.G.: 21.03.2019, 30721.

¹⁰³ AYM, E: 2018/70 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/6, Karar Tarihi: 13.02.2019, R.G.: 22.03.2019, 30722.

¹⁰⁴ AYM, E: 2018/71 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/7, Karar Tarihi: 13.02.2019, R.G.: 22.03.2019, 30722.

ğine ve birleştirildiğine ilişkin kararın ve Partinin 2017 yılında edindiği taşınmaz ve değeri 100 TL'yi aşan taşınır malların, menkul kıymetlerin ve her türlü hakların değerleriyle edinim tarihlerini ve şekillerini gösteren listenin gönderilmemesi nedeniyle 22/4/1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 74. maddesi ve aynı Kanun'un 111. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi uyarınca yasal işlem yapılması için Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunulmasına,¹⁰⁵

Evrensel Yol Partisi'nin 2017 yılı kesin hesabının incelenmesi sonucunda Mahkemece 13.02.2019 tarihinde; Genel Merkeze ait 2017 yılı kesin hesabı ile Parti Merkez Karar ve Yönetim Kurulu tarafından alınmış, Parti Genel Merkezi ve il örgütlerinin kesin hesaplarının incelenip kabul edildiğine ve birleştirildiğine ilişkin kararın ve Partinin 2017 yılında edindiği taşınmaz ve değeri 100 TL'yi aşan taşınır malların, menkul kıymetlerin ve her türlü hakların değerleriyle edinim tarihlerini ve şekillerini gösteren listenin gönderilmemesi nedeniyle 22/4/1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 74. maddesi ve aynı Kanun'un 111. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi uyarınca yasal işlem yapılması için Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunulmasına,¹⁰⁶

Milliyetçi Türkiye Partisi'nin 2017 yılı kesin hesabının incelenmesi sonucunda 13.02.2019 tarihinde Mahkemece; Mahkemeye hesap verilebilir şekilde kayıt ve belge düzeninin oluşturulmaması, hesabın dışında gelir ve gider oluşturulması ve il örgütlerinin kesin hesaplarının sunulmaması inceleme ve araştırmayı engellemeye yönelik eylemler olduğundan 22/4/1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 111. maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi uyarınca yasal işlem yapılması için Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunulmasına,¹⁰⁷

Türkiye İşçi Partisi'nin 2017 yılı kesin hesabının incelenmesi sonucunda 13.02.2019 tarihinde Mahkemece; Genel Merkeze ait 2017 yılı kesin hesabı ile Parti Merkez Karar ve Yönetim Kurulu tarafından alınmış, Parti Genel Merkezi ve il örgütlerinin kesin hesaplarının incelenip kabul edildiğine ve birleştirildiğine ilişkin kararın ve Partinin 2017 yılında edindiği taşınmaz ve değeri 100 TL'yi aşan taşınır malların, menkul kıymetlerin ve her türlü hakların değerleriyle

¹⁰⁵ AYM, E: 2018/72 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/8, Karar Tarihi: 13.02.2019, R.G.: 22.03.2019, 30722.

¹⁰⁶ AYM, E: 2018/73 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/9, Karar Tarihi: 13.02.2019, R.G.: 22.03.2019, 30722.

¹⁰⁷ AYM, E: 2018/74 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/10, Karar Tarihi: 13.02.2019, R.G.: 22.03.2019, 30722.

le edinim tarihlerini ve şekillerini gösteren listenin gönderilmemesi nedeniyle 22/4/1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 74. maddesi ve aynı Kanun'un 111. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi uyarınca yasal işlem yapılması için Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunulmasına,¹⁰⁸ karar verilmiştir.

SONUÇ

Günümüzde demokratik sistemler büyük ölçüde temsilî rejimlere evrilmiştir. Diğer deyişle günümüzde demokrasi, büyük ölçüde temsilî demokrasi ile eş anlamlı olarak kabul edilmektedir. Temsilî rejimlerde demokratik karar alma mekanizmalarının sağlıklı ve demokratik ilkelere uygun olarak işleyebilmesi, siyasi partiler aracılığıyla mümkün olmaktadır. Chambers'in isabetli olarak belirttiği gibi, siyasi partilerin siyasi liderler ile onu destekleyenler arasındaki ilişkilerini geliştirmek, farklı çıkarları temsil etmek ve bunları birleştirmek, seçimleri ve hükûmeti yönetmek gibi temel işlevleri bulunmaktadır.¹⁰⁹ Demokrasinin hangi türü kabul edilirse edilsin, siyasi partiler olmadan demokratik bir rejimden de söz edilemez. Kuşkusuz bir sistemin demokratik olarak nitelendirilebilmesi için salt siyasi partilerin mevcudiyeti yetmemektedir. Siyasi partilerin serbestçe ve siyasi hak ve özgürlüklerin ihlali anlamına gelecek herhangi bir sınırlandırma ile karşılaşmaksızın siyasi faaliyette bulunma özgürlüğünün sağlanmış olması, demokratik sistemin temel şartlarından birisidir. Demokratik sistemin devamı ve kurumsallaşmasında hayati roller oynayan siyasi partilerin mali denetiminin, onların siyasi faaliyette bulunma özgürlüğünü yok edecek nitelikle olmama zorunluluğu bulunmaktadır.

Özellikle iki dünya savaşı (Birinci ve İkinci Dünya Savaşları) arasında bütün dünyada gerçekleşen yaygın insan hakları ihlalleri ve İkinci Dünya Savaşı sonrası değişen dengeler ve egemenlik anlayışındaki değişiklikler ile siyasi partiler, münhasır olarak hukuki düzenlemelere konu olamaya başlamışlardır. Böylelikle siyasi partilerin anayasallaşması ve münhasır olarak siyasi partiler hukuku doğmaya ortaya çıkmıştır. Sonrasında siyasi partilerin de diğer özel ve resmi kurumlar gibi hesap verebilir olması gerektiği kabul edilerek onlar için sıkı bir mali denetim zorunlu görülmüştür.

¹⁰⁸ AYM, E: 2018/78 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/11, Karar Tarihi: 13.02.2019, R.G.: 22.03.2019, 30722.

¹⁰⁹ William Nisbet Chambers, "Parties and Nation-Building in America", LaPalombara, Joseph, Weiner, Myron (ed.) Political Parties and Political Development, Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1966, s. 82-87.

Siyasi partilerin mali denetimine ilişkin ilk örnekler daha eskilere dayansa da, siyasi partilerin mali denetiminde, ilk anayasal düzenleme 1949 Federal Almanya Cumhuriyeti (Bonn Anayasası) Anayasası'nda yer almıştır. Türkiye'de 1961 Anayasası ile AYM'nin kurulmasının akabinde, anayasallık denetimi ana görevi olan mahkemeye, siyasi partilerin mali denetimini de yapmak üzere bağımsız bir organ görevi kazandırılmıştır.

1961 Anayasası'ndaki uygulamaya paralel olarak 1982 Anayasası'nda da siyasi partilerin mali denetimi görevi AYM'ye bırakılmıştır. Ne var ki, bilanço ve kesin hesap uygunluklarının, konunun uzmanları tarafından denetlenmesinin daha isabetli olacağı değerlendirilmektedir. Anayasallık denetimi işlevini yerine getiren ve mali denetim konusunda herhangi bir uzmanlığı olmayan AYM üyelerinin siyasi partilerin mali denetimiyle meşgul olmaları isabetli değildir. 1999 yılında Siyasi Partiler Kanunu'nda gerçekleştirilen değişiklikle Sayıştay'dan yardım alınması esasının getirilmiş olması, ne yazık ki soruna çözüm getirmekten uzaktır. Muhasebe bilgisi gerektiren konularda Sayıştay'ın yetkili ve görevli olması ve fakat denetim sonucunda yaptırıma karar verme noktasında AYM'nin görevli ve yetkili olması esasının benimsenmesinin daha isabetli olacağı değerlendirilmektedir.

Siyasi partilerin mali gelirleri aidatlar, bağışlar ve kimi partiler için hazine yardımı sayılabilir. Diğer taraftan hazine yardımının her yıl düzenli olarak yapılması ve kimi durumlarda parti gelirlerinin çoğunluğunu oluşturması sonucunda siyasi partilerin devlet yardımına bağımlı olması olgusu ortaya çıkabilir.

Anayasa Mahkemesi'nin siyasi partiler üzerinde denetim görevini yerine getirirken uygulayacağı esaslar ve izleyeceği usuller, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu ile 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde hükme bağlanmıştır. Anayasa Mahkemesi'nin siyasi partilerin mali denetimine ilişkin vereceği kararlar kesindir. Kararlar gerekçeli açıklanmalı ve R.G.'de yayınlanmalıdır. Ne var ki, kararların biriktirilerek açıklanması, şeffaflık ve kamunun aydınlatılması ilkeleriyle tam olarak bağdaşmamaktadır.

Son olarak 1982 Anayasası'nın 69'uncu maddesinde belirtildiği üzere, “*Siyasi partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmalarını demokrasi ilkelerine uygun olur.*” Siyasi partilerin gelirler ve giderleri, demokratik ilkelere, Anayasa ve ilgili mevzuatına uyarlık göstermelidir. Hal böyle iken, siyasi partilerin mali denetimlerinin sistemli ve düzenli olarak yapılarak, gelir-gider dengelerinin kamuya ve üyelerine açık halde olması, kaynak ve harcamalarının şeffaflık arz etmesi, demokrasiye duyulan güven ortamının bozulmaması açısından da hayati öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- Anayasa Mahkemesi, “*Sunulan Raporlar Kapsamında Türk Anayasa Mahkemesinin Sorunlarının Tartışılması Paneli*”, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2004.
- Austin Reginald, Tjernström, Maja, *Funding of Political Parties and Election Campaigns*, International Institute for Democracy and Electoral Assistance, Stockholm, 2003.
- Bahar, Esra, *Siyasi Partilerin Finansmanı ve Mali Denetimi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Bosuter, Kudret, *Türk Siyasi Partiler Sisteminde Parti İçi Demokrasi*, Ulusal Basımevi, Ankara, 1969.
- Chambers, William Nisbet, “Parties and Nation-Building in America”, LaPalombara, Joseph, Weiner, Myron (edt.) *Political Parties and Political Development*, Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1966, s. 79-106.
- Conway, M. Margaret, “Political Parties and Political Mobilization”, *The American Review of Politics*, Vol. 14, Winter, 1993, s. 549-563.
- Derdiman, Cengiz, *Anayasa Hukuku*, Alfa Aktüel Yayınları, Şubat 2011.
- Erdoğan, Mustafa, *Anayasa Hukuku*, Orion Kitabevi, 6. Baskı, 2011.
- Gelmiş, Bünyamin, *Türkiye’de Siyasi Partilerdeki Mevcut Muhasebe Sistemi ve Denetimi*, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Gözler, Kemal, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Ekin Kitabevi, Bursa, Şubat 2013.
- Güler, Fatih, *Türkiye’de Siyasi Partilerin Mali Denetiminin İncelenmesi ve Denetimi*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2012.
- Kapani, Münici, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınları, 10. Baskı, Ankara 1998.
- Karakoç, Rıfat, “Türkiye’de Siyasi Partilerin Mali Denetimi”, *Sayıştay Dergisi*, S. 109, 2018.
- Kirchheimer, Otto, “The Transformation of the Western European Party Systems”, Joseph, LaPalombara, Weiner, Myron (edt.) *Political Parties and Political Development*, Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1966, s. 177-200.
- Koçak, Mustafa, *Siyasal Partiler ve Türkiye’de Parti Yasakları*, Turhan Yayınevi, Ankara 2002.
- Mehter, Hamdi, *Siyasi Partilerin Mali İşlemleri ve Denetimleri*, TÜRMOB Yayınları-344, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, 2008.
- Odyakmaz, Zehra, Çınarlı, Serkan, Özcan, Cem, “Fransa’da ve Türkiye’de Seçim Kampanyalarının ve Siyasi Partilerin Finansmanının Denetimi”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C: 20, S: 2, 2012.

- Öktar, Suat, “Türkiye’de Siyasetin Finansmanı ve Finansmanının Denetimi: Siyasette Şeffaflık”, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdira Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. XXV, S. 2, 2008.
- Özbudun, Ergun, *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, Gözden Geçirilmiş 12. Baskı, Ankara 2011.
- Özcan, Hüseyin, Yanık, Murat, *Siyasi Partiler Hukuku*, İstanbul, 2007.
- Pekcanitez, Hakan, Atalay, Oğuz, Özekes, Muhammet, *Medeni Usul Hukuku*, Yetkin Yayınları, 7. Bası, Ankara, 2008.
- Saka, Abdülkadir, *Siyasi Partiler Hukuku Açısından Siyasi Partilerin Finansmanı*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2013.
- Sayıştay Başkanlığı Yayın İşleri Müdürlüğü, *Performans ve Risk Denetim Terimleri*, Derleme, Araştırma/İnceleme/Çeviri Dizisi: 5, Ocak 2000.
- Scott, James C., “Patron-Client Politics and Political Change in Southeast Asia”, *American Political Science Review*, 1972, vol. 66, no. p. 92.
- Teziç, Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, Beta Yayınları, Ağustos 2014.
- Türk Hukuk Lüğati*, 3. Baskı, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1991.
- Uslu, Ferhat, *Bütün Konularıyla Anayasa Yargısı Dersleri*, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 3. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, Ocak 2020.
- Uslu, Ferhat, Karabay, Huzeyfe, “Siyasi Kültür ile Parti İçi Demokrasi İlişkisi”, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, Temmuz 2019.
- Uzun, Cem Duran, *Anayasa Hukuku Açısından Siyasi Partilerin Finansmanı*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2010.

Anayasa Mahkemesi Kararları

- AYM, E: 2016/82 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/40, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 14.01.2020, 31008.
- AYM, E: 2016/58 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/31, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 17.12.2019, 30981.
- AYM, E: 2016/65 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/33, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 14.01.2020, 31008.
- AYM, E: 2016/74 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/37, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 17.12.2019, 30981.
- AYM, E: 2016/79 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/39, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 17.12.2019, 30981.

- AYM, E: 2016/18 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/24, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 17.12.2019, 30981.
- AYM, E: 2015/62 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/14, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 14.01.2020, 31008.
- AYM, E: 2016/12 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/21, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 17.12.2019, 30981.
- AYM, E: 2015/71 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/17, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 06.12.2019, 30970.
- AYM, E: 2015/55 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/13, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 06.12.2019, 30970.
- AYM, E: 2015/69 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/16, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 06.12.2019, 30970.
- AYM, E: 2016/3 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/18, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 06.12.2019, 30970.
- AYM, E: 2016/8 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/19, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 06.12.2019, 30970.
- AYM, E: 2016/30 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/28, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 06.12.2019, 30970.
- AYM, E: 2016/57 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/30, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 06.12.2019, 30970.
- AYM, E: 2016/60 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/32, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 06.12.2019, 30970.
- AYM, E: 2017/87 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/1, Karar Tarihi: 13.02.2019, R.G.: 21.03.2019, 30721.
- AYM, E: 2018/8 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/2, Karar Tarihi: 13.02.2019, R.G.: 21.03.2019, 30721.
- AYM, E: 2018/20 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/3, Karar Tarihi: 13.02.2019, R.G.: 21.03.2019, 30721.
- AYM, E: 2018/24 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/4, Karar Tarihi: 13.02.2019, R.G.: 21.03.2019, 30721.
- AYM, E: 2018/29 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/5, Karar Tarihi: 13.02.2019, R.G.: 21.03.2019, 30721.
- AYM, E: 2018/70 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/6, Karar Tarihi: 13.02.2019, R.G.: 22.03.2019, 30722.

- AYM, E: 2018/71 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/7, Karar Tarihi: 13.02.2019, R.G.: 22.03.2019, 30722.
- AYM, E: 2018/72 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/8, Karar Tarihi: 13.02.2019, R.G.: 22.03.2019, 30722.
- AYM, E: 2018/73 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/9, Karar Tarihi: 13.02.2019, R.G.: 22.03.2019, 30722.
- AYM, E: 2018/74 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/10, Karar Tarihi: 13.02.2019, R.G.: 22.03.2019, 30722.
- AYM, E: 2018/78 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/11, Karar Tarihi: 13.02.2019, R.G.: 22.03.2019, 30722.
- AYM, E: 2015/37 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K: 2019/12, Karar Tarihi: 16.10.2019, R.G.: 06.12.2019, 30970.